

Högskolan Kristianstad
291 88 Kristianstad
044-20 30 00
www.hkr.se

EXAMENSARBETE

Hösten 2014

Läroarutbildningen

”Låt det gå åt skogen ibland - det lär man sig av”!

Entreprenörskap och entreprenöriellt lärande i fritidshemmet

Författare

Åsa Kollander

Carina Linder

Handledare

Kenny Schylander

www.hkr.se

”Låt det gå åt skogen ibland - det lär man sig av”!

Entreprenörskap och entreprenöriellt lärande i fritidshemmet

Abstract

Studiens syfte var att undersöka hur fritidspedagoger/lärare i fritidshem talar om begreppen entreprenörskap och entreprenöriellt lärande i fritidshemmets verksamhet. Vilken innebörd menar de att dessa begrepp har och i vilka aktiviteter stimuleras elevernas entreprenöriella förmågor? En kvalitativ undersökningsmetod användes där sex fritidspedagoger/lärare i fritidshem intervjuades. Resultatet analyserades genom det sociokulturella perspektivet eftersom det tydliggör hur viktigt det sociala samspelet är för lärandet och tillägnandet av kunskaper. Litteraturen som använts vid litteraturgenomgången är relevant för denna studies syfte och frågeställningar. I resultatet framkom att pedagogerna inte kände förtrogenhet med de båda begreppen och att kompetensutveckling saknats, delvis eller helt. Vid samtal framhåller pedagogerna hur viktigt samspelet, fri lek samt rollek med innehållet i leklådor är för elevernas entreprenöriella lärande. Pedagogerna anser även att eleverna ska ges möjligheter att pröva olika idéer och att det är okej att göra fel eftersom även det ses som ett lärande. Dessutom betonade flera av pedagogerna betydelsen av att stimulera eleverna att få tänka själva och därmed hålla tillbaka sin egen kunskap för att stimulera elevernas entreprenöriella förmågor. Pedagogerna talade också om vissa svårigheter med att utföra sitt pedagogiska uppdrag då antalet inskrivna elever i grupperna anses för stort.

Ämnesord: Fritidshem, entreprenörskap, entreprenöriellt lärande, lek, leklådor

Innehållsförteckning

Förord	5
1 Inledning	6
2 Syfte	9
2.1 Frågeställningar	9
3 Litteraturgenomgång	10
3.1 Fritidshemmets historik	10
3.2 Entreprenörskap	12
3.2.1 Kritisk röst	15
3.3 Entreprenöriellt lärande	17
3.4 Lärande på fritidshemmet	20
3.4.1 Informellt och formellt lärande	21
3.4.2 Fria lekens pedagogik	22
3.5 Sociokulturellt perspektiv	23
4 Metod	26
4.1 Metodval	26
4.1.1 Intervjuer	26
4.2 Urval och Undersökningsgrupp	27
4.3 Genomförande	27
4.3.1 Tillvägagångssätt	28
4.3.2 Bearbetning av empirisk data	28
4.4 Etiska ställningstaganden	28
4.5 Metodkritik	29
5 Resultat	30
5.1 Leklådornas potential	30
5.1.1 Fri lek	31
5.1.2 Låt det gå åt skogen ibland - det lär man sig av!	33
5.2 Begreppen entreprenörskap och entreprenöriellt lärande	34

5.2.1	Ta ansvar för sitt eget lärande	35
5.2.2	Arbetsmarknaden som styr	36
5.3	Gruppstorlekens betydelse för entreprenörskap	37
6	Analys	38
6.1	Leklådornas potential	38
6.1.1	Fri lek	39
6.1.2	Låt det gå åt skogen ibland – det lär man sig av!	40
6.1.3	Pedagogernas deltagande i lek	40
6.2	Entreprenörskap och entreprenöriellt lärande.....	41
6.3	Gruppstorlekens betydelse för entreprenörskap	41
7	Diskussion.....	43
7.1	Leklådornas potential	43
7.2	Fri lek.....	44
7.3	Entreprenöriellt förhållningssätt	44
7.4	Kritisk röst	45
7.5	Optimal gruppstorlek.....	46
8	Slutsats	47
9	Sammanfattning	49
10	Litteraturförteckning	50
	Bilaga 1	3
	Bilaga 2	4

Förord

Vi vill tacka alla de intervjuade fritidspedagogerna/lärare i fritidshem för deras medverkan i vår studie. Det är tack vare dem denna uppsats blivit möjlig att genomföra. Vi vill även tacka vår handledare Kenny Schylander som peppat oss då vi haft det kämpigt av olika anledningar. Sist men inte minst vill vi rikta ett stort TACK till våra respektive familjer för att de varit så toleranta och förstående under hela vår studietid. Tack för ert stöd, det har varit ”guld” värt.

Kram till er alla!

Åsa & Carina

1 Inledning

Redan år 2009 beslöt regeringen att entreprenörskap ska löpa som en röd tråd genom hela utbildningssystemet i Sverige. Det finns nu också tydligt inskrivet i Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet, Lgr 11. Läroplanen (Skolverket, 2011b) betonar vikten av att stimulera färdigheter och förmågor som lägger grunden för entreprenörskap. Elevernas entreprenöriella förmågor ska stimuleras genom att med nyfikenhet och kreativitet kunna lösa problem och omsätta idéer i handling.

En viktig uppgift för skolan är att ge överblick och sammanhang. Skolan ska stimulera elevernas kreativitet, nyfikenhet och självförtroende samt vilja till att pröva egna idéer och lösa problem. Eleverna ska få möjlighet att ta initiativ och ansvar samt utveckla sin förmåga att arbeta såväl självständigt som tillsammans med andra. Skolan ska därigenom bidra till att eleverna utvecklar ett förhållningssätt som främjar entreprenörskap (Skolverket, 2011b, s. 9).

I de senaste Allmänna råden för fritidshem (Skolverket, 2014) tydliggörs också att det är elevernas entreprenöriella förmågor (fantasi, kreativitet, kommunikation och samarbetsförmåga) som ska stimuleras och utvecklas samt att det är dem som pedagogerna i fritidshemmet ska ta i beaktning när de planerar verksamheten. Det är inte bara att planera olika aktiviteter och sedan utvärdera dem för då kommer planeringen och utvärderingen att riktas mot vad eleverna gör istället för på vilka förmågor eleverna ges möjligheter att få stimulans till att utveckla. De Allmänna råden för fritidshem skriver vidare att i fritidshemsverksamheten har leken ett stort utrymme där eleverna kan utveckla förmågor som fantasi, kreativitet och träna på att diskutera, samarbeta och komma överens med kamrater (Skolverket, 2014). I Lgr 11 går det att läsa följande ”skapande arbete och lek är väsentliga delar i det aktiva lärandet. Särskilt under de tidiga skolåren har leken stor betydelse för att eleverna ska tillägna sig kunskaper” (Skolverket, 2011b, s. 9). I de Allmänna råden (Skolverket, 2014) står det att forskare har kommit fram till att elever som vistas i stimulerande lärmiljöer där de ges möjligheter till interaktion och lek med kamrater och engagerade pedagoger har större chanser till utveckling och lärande än kamrater som inte har tillgång till dessa miljöer. Enligt skollagen ska fritidshemmet komplettera skolan och stimulera elevernas utveckling och lärande samt att pedagogerna ska utgå från en helhetssyn på eleven och dess behov och intressen, där eleverna

ska få känna att de är en i gruppen. I skollagen står det även att huvudmannen är ansvarig för att se till att storleken på elevgrupperna i fritidshemmen är lämplig och att miljön i övrigt är god för eleverna (Sverige, 2010). Nu när begreppet entreprenörskap finns inskrivet i styrdokumentet ”ges förutsättningar för att stimulera entreprenörskap genom hela utbildningssystemet och utveckla en progression i lärandet” (Skolverket, 2010b, s. 4).

Det råder brist på forskning om vad eleverna lär sig på fritidshemmet och det finns ett behov av att ta reda på vad det är för kunskaper eleverna lär sig (Haglund, 2011). Önskan är att studien i detta arbete ska bidra med vad eleverna kan ges för möjligheter och vilka kunskaper de kan tillägna sig på fritidshemmet när det gäller entreprenörskap och entreprenöriellt lärande.

Barn har potential att lära sig många olika saker när de har rast eller när de deltar i fritidshemmets aktiviteter då skolan är slut, men detta är något som sällan betonas. En anledning till det är troligen att i allmänhet ses lärande utifrån ett snävt perspektiv där barns identitetsutveckling, lek, sociala kompetens och praktiska aktiviteter inte framhävs (Haglund, 2011, s. 28).

Vad är det för skillnad på entreprenörskap och entreprenöriellt lärande? Det är två begrepp som kan vara svåra att hålla isär men som kan vara av betydelse att ha definierade när fritidsverksamheten planeras. Skolverket tydliggör det på följande sätt: Entreprenörskap innebär ett *pedagogiskt förhållningssätt* i fritidshemmet som stimulerar fantasi och skapande hos eleverna. Att stimulera elevernas motivation och inre drivkrafter ses som centralt i det entreprenöriella lärandet, att koppla det eleverna sysselsätter sig med och kunna sätta det i ett sammanhang och därmed se till helheten. Entreprenöriellt lärande *utvecklar och stimulerar olika förmågor* som att ta ansvar och initiativ samt att kunna omsätta idéer till handling (Skolverket, 2010a). Det handlar också om ”att utveckla nyfikenhet, självtillit, kreativitet och mod att ta risker. Det entreprenöriella lärandet främjar också kompetensen att fatta beslut, kommunicera och samarbeta” (Skolverket, 2010a, s. 3).

Entreprenörskap ses som en grundpelare för elevens möjligheter till ett framtida arbete (Skolverket, 2010b). I en annons under lediga arbeten i Linköpings kommun till en fritidspedagogtjänst söker de följande personliga egenskaper hos den sökande: vara kreativ och initiativtagande, ha god samarbetsförmåga, vara flexibel och ständigt arbeta mot hög måluppfyllelse. Egenskaperna kan kopplas till entreprenörskap och därmed kan det ses som viktigt att elevernas entreprenöriella förmågor stimuleras på fritidshemmet och i skolan för att dessa egenskaper efterfrågas på arbetsmarknaden idag och troligtvis även i framtiden inte bara till denna tjänst som fritidspedagog utan i arbetslivet och i livet i allmänhet. Får de entreprenöriella kompetenserna växa i takt med kunskapen under skolåren så kan det vara en avgörande faktor för att få ett arbete i framtiden (Falk Lundqvist, Hallberg, Leffler & Svedberg, 2014).

2 Syfte

Studiens syfte är att undersöka hur fritidspedagoger/lärare i fritidshem (nyare titel på fritidspedagog) talar om entreprenörskap och entreprenöriellt lärande i fritidshemmets verksamhet.

2.1 Frågeställningar

- Vad säger fritidspedagoger/lärare i fritidshem om begreppen entreprenörskap och entreprenöriellt lärande i fritidshemmet?
- Vilken innebörd menar de att begreppen har?
- Vilka aktiviteter i fritidshemmet kan stimulera elevernas entreprenöriella förmågor, enligt fritidspedagoger/lärare i fritidshem?

3 Litteraturgenomgång

Litteraturgenomgången redogör i detta första stycke för fritidshemmets historia och utveckling i Sverige, från slutet av 1800- talet och framåt. Tanken med det är att påvisa hur verksamheten och yrket har utvecklats genom åren. Vidare presenteras aktuell litteratur som anses viktiga för denna studie.

3.1 *Fritidshemmets historik*

Fritidshemmets historia och utveckling i Sverige sträcker sig inte så långt tillbaka, utan till slutet av 1800-talet. År 1887 öppnades den första arbetsstugan i Stockholm. Initiativtagare var Anna Hierta Retzius och Fridtjuv Berg (Rohlin, 2012). Arbetsstugans främsta syfte var att se till att arbetarklassens barn hade någonstans att ta vägen efter skolans slut, förebygga fattigdom och kriminalitet, barnen fick även ett mål mat. Barnen skulle också lära sig arbetets betydelse för dem i framtiden. Genom arbete skulle barnen fostras till sådant som ökad självdisciplin, flit och ärlighet (Johansson, 2011). De som ansvarade för arbetsstugorna var ideellt arbetande kvinnor och hantverkare. Verksamheten finansierades av välgörenhetsorganisationer eller privatpersoner.

År 1944 infördes särskilda statliga bidrag till verksamheten och i och med detta så ändrades arbetsstugornas namn till eftermiddagshem. Ansvaret för arbetsstugan övergick från folkskoledirektionen till barnavårdsnämnden. Eftermiddagshemmen var öppna för arbetarklassens barn efter skolans slut. Dess inriktning var inte längre arbete och hantverk utan läxläsning och rekreation. Själva omsorgsaspekten betonades mer i eftermiddagshemmen jämfört med arbetsstugorna där tillsynen var det som dominerade. En av eftermiddagshemmens uppgift var att sysselsätta barnen med bland annat utevistelse och lek, stimulera och utveckla deras fritidssysselsättningar. I fokus var också att lära barnen disciplin, detta innebar t.ex. att passa tider, inte skolka, läsa läxor m.m. (Rohlin, 2012). De som arbetade på eftermiddagshemmen var barnträdgårdslärarinnor (nuvarande förskollärare). Övergången från arbetsstugor till eftermiddagshem speglar samhällets utveckling, möjligheten till egen fri tid, som inte behövde användas till arbete för att kunna försörja sig (Johansson, 2011).

I början på 1960-talet övergick eftermiddagshemmen till att bli ersatta av fritidshem. Fritidshemmen skilde sig från eftermiddagshemmen på ett sätt genom att barnen kunde komma dit även under de skolfria timmarna på morgonen och förmiddagen. Det gav därmed möjlighet för föräldrar att förvärvsarbeta. Vid mitten av 1960-talet tillkom även utbildningen till fritidspedagog. År 1988 kom Socialstyrelsens *Pedagogiska program för fritidshem*. I och med detta blev den pedagogiska verksamheten en viktig del i arbetet på fritidshemmet. Barnen skulle inspireras till fritidsaktiviteter som låg utanför skolans arena och alltså vara en länk till föreningslivet (Rohlin, 2012).

Den största förändringen för fritidshemmet och för pedagogerna var under 1990-talet då fritidshemmet tillsammans med förskoleklassen integrerades i skolan, verksamheten skrevs in i skollagen. Den obligatoriska skolans läroplan, Lpo 94, anpassas också till att omfatta förskoleklassen och fritidshemmet. Socialtjänstlagen ändrades 1995 och då definierades fritidshemmet som en del av skolbarnsomsorgen, nu skulle fritidshemmet samverka med skolan. De pedagogiska vinsterna med en integration mellan olika verksamhetsformer framhålls i förarbeten till läroplanen. Att olika kompetenser samverkar i arbetslag och utvecklar en gemensam syn på barns utveckling och lärande ses som väsentligt för att höja kvaliteten i såväl fritidshem som skola (Skolverket, 1999). År 1996 respektive 1998 togs ett avgörande steg mot att integrera fritidshemmet i utbildningssektorn. I första steget övergick tillsynsansvaret från Socialstyrelsen till Skolverket och i andra steget överflyttades huvudmannaskapet från Socialdepartementet till Utbildningsdepartementet. Nu blev fritidshemmet en etablerad del av den offentliga utbildningssektorn. För fritidshemmen innebar det en förändring av åldersspannet, för när barn går på fritidshem komprimerades åldrarna till sex - nio år. En särskild verksamhet inrättades också för sex-åringarna för att underlätta skolstarten, nämligen förskoleklassen (Johansson, 2011). Fram till 1994 var fritidshemmets främsta uppgift att utgöra ett komplement till hemmet då föräldrarna fortfarande var på jobbet. Men fritidshemmets uppgift har förändras så det numera är skolan som är den styrande enheten. Fritidshemmet ska komplettera skolan, stimulera elevernas utveckling och lärande samt erbjuda eleverna en meningsfull fritid och rekreation, enligt läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011, Lgr 11 (Skolverket, 2011b).

3.2 *Entreprenörskap*

Regeringen beslutade den 25 maj 2009 att entreprenörskap ska genomsyra hela utbildningssystemet. Syftet är att höja kvaliteten och förbättra anpassningen till arbetsmarknadens behov. Individer ska ges bättre förutsättningar för att möta morgondagens utmaningar. Strävan ska vara att elever ska se eget företagande lika naturligt som att ta anställning. För att bli framgångsrik i vuxenlivet anses det viktigt att elever utvecklar det som utmärker en entreprenör - ”förmågan att lösa problem, tänka nytt, planera sitt arbete, ta ansvar och samarbeta med andra” (Regeringskansliet, 2009, s. 1). Utbildning i entreprenörskap bör ta tillvara eleverns idériedom och kreativitet samt ge elever den kunskap som krävs för att de ska känna sig trygga med att veta hur man går tillväga för att starta och driva ett eget företag.

Entreprenöriella kompetenser ökar individens möjligheter att starta och driva företag. Kompetenser så som att se möjligheter, att ta initiativ och att omsätta idéer till handling är även värdefulla för individen och för samhället i vidare bemärkelse. Dessa kompetenser efterfrågas av arbetsgivare och utbildning i entreprenörskap kan på så sätt bidra till att unga etablerar sig på arbetsmarknaden. Andra entreprenöriella kompetenser så som att lära sig lösa problem, planera sitt arbete och att samarbeta med andra kan även bidra till att unga mer framgångsrikt genomför sina studier (Regeringskansliet, 2000, s. 4).

För att befästa entreprenörskap inom utbildningssystemet har det europeiska samarbetet lyft fram entreprenörskap som en av åtta nyckelkompetenser för livslångt lärande (Regeringskansliet, 2009). Europaparlamentet presenterade i slutet av år 2006 åtta nyckelkompetenser. Dessa kompetenser anses vara grundläggande för att alla individer ska uppnå skolans mål och vara väl förberedda för ett yrkesverksamt liv i samhället och i dess omvärld. Kompetenserna som nämns nedan bedöms göra arbetskraften mer flexibel, vilket leder till att den snabbare kan anpassa sig efter en snabbt föränderlig och tätt sammanlänkad värld (Europa, 2011). Då den sjunde nyckelkompetensen sammanlänkas med entreprenörskap redogörs den mer insiktsfullt.

1. Kommunikation på modersmålet
2. Kommunikation på främmande språk
3. Matematiskt kunnande och grundläggande vetenskaplig och teknisk kompetens
4. Digital kompetens
5. Lära att lära
6. Social och medborgerlig
7. Initiativförmåga och företagsanda
8. Kulturell medvetenhet och kulturella uttrycksformer (Europa, 2011).

Initiativförmåga och företagsanda är förmågan att vara kreativ, risktagande, initiativrik, självständig men också att kunna samarbeta med andra samt ha självförtroende och tillit till sin egen förmåga att kunna förändra och skapa nya användarvärden (t.ex. materiel, varor och tjänster). Detta kan innebära att det utmynnar i att starta ett företag men det kan också innebära att arbeta nytänkande/skapande i en befintlig verksamhet. Entreprenörskap som förhållningssätt är något som enligt läroplanerna ska vara en drivkraft i skolan. Alla verksamheter och ämnen ska arbeta med att utveckla kreativitet, initiativförmåga, samarbetsförmåga och ansvarstagande hos eleverna. Hänsyn ska tas till elevers ålder, det ska vara en stigande kunskapsutveckling genom all utbildning (Europa, 2011).

Berglund och Holmgren (2007) har undersökt hur lärare i skolan arbetar med entreprenörskap och det spretade väldigt mycket kunde de konstatera. De sammanfattar med dessa tre ledord sin uppfattning om hur entreprenörskap i skolan utövas: *mångfald* - många sätt att undervisa på, allt från att gälla en pedagogik till enstaka aktiviteter, *organisation* - hur undervisningen organiserats och *sammanhang* - de fann något gemensamt trots olikheterna och det var viljan att, ”genom att sätta saker i ett större sammanhang, skapa motivation för lärande och utveckling” (Berglund & Holmgren, 2007, s. 45) Här nedan citeras en av författarnas intervju med en lärare om vad entreprenörskap i skolan kan innebära. Den är tänkvärd... eleverna stimuleras att tänka själva.

Entreprenörskap, företagsamhet på vårt stadium (3-6) är det mer ett sätt att tänka. Det ska inte vara tillrättalagt, man ska inte ge svaren, de ska hitta svaren själva. Har de problem så ger jag

dem inte lösningen utan vägleder dem. Så jobbar jag och mitt arbetslag i den vardagliga verksamheten. Det handlar mycket om att skapa, lösa problem, reflektera och våga. Våga är en jättestor del. Våga fråga någon, våga tro på sin idé, våga tillföra gruppen sina tankar (Berglund & Holmgren, 2007, s. 47).

Lefflers (2006) känsla när hon först hörde talas om entreprenörskap och företagsamhet i skolan var avsky, hon fick en negativ bild av ordet entreprenörskap och förknippade det med privata företag och ekonomi. Hon kunde inte se några positiva kopplingar till grundskolan. Men hennes bild förändrades när hon kom i kontakt med en forskare (företagsekonom) som forskat kring entreprenörskap, dennes bild var att entreprenören var en individ som var handlingskraftig, initiativrik, nyskapande och risktagande. Leffler fick genom denna kontakt en positivt förändrad och bredare syn på begreppet entreprenörskap, att innebörden handlade om utmaning, förändring och mod i största allmänhet och då kunde hon se kopplingar till skolan. Men hon uppmärksammade också ett problem i och med detta, att själva begreppet entreprenörskap betydde olika för olika individer och att definitionerna var många och alltför övergripande. Det är nog inte utbildning av elever i grundskolans lägre åldrar man förknippar begreppet med i första hand utan ekonomi och företagande och det är inte så konstigt eftersom det är inom ekonomiska diskurser det har sina rötter. Leffler menar på att barn är födda till entreprenörer och att deras lek kan ses som praktiskt entreprenörskap. Leken är således en pedagogisk metod för barns entreprenörskap eftersom det är i den som de experimenterar med verkligheten för att få förståelse för det vardagliga livet (Leffler, 2006). På liknande sätt menar Falk Lundqvist, Hallberg, Leffler och Svedberg, (2014) att det eleverna lär sig i skolan ska ha en förankring i det verkliga livet.

I fritidshemmets verksamhet är elevernas lek det viktigaste, leken har en central plats i dess verksamhet. ”Att leka är centralt för barns och elevers liv, lärande och utveckling” (Skolverket, 2011a, s. 25). Leken, fantasin och språket (tal och skrift) är verktyg för eleverna att hantera och förstå olika företeelser som sker i verkligheten. Kreativa förslag kan utformas när tidigare erfarenheter och fantasi blandas. Elevers ”mönster att tänka, hantera information och lösa problem kan därför förändras och utvecklas genom leken. För att leken ska vara stimulerande och utmanande behöver den sammanhållen tid samt miljöer och erfarenheter som inspirerar till

lek” (Skolverket, 2011a, s. 25). En aspekt till som Skolverket (2011a) nämner är att pedagoger kan genom sitt deltagande i lek utveckla leken till att bli ännu mer lärorik och utvecklande för eleverna. Detta påpekar också Knutsdotter Olofsson (2003) att pedagogik är att möta elever på deras egen nivå i leken och genom att du gör det så kan du hjälpa eleverna att göra sin lek och sitt skapande alltmer utvecklat och utvecklande. I fritidshemmet ges rikligt med tillfällen för pedagogerna att stimulera elevernas lek utan att för den skull ta över leken från eleverna.

Även Wiklund (2013) poängterar att man ska lära sig entreprenörskap på ett lekfullt sätt, att eleverna ska kunna se ett samband i det som ska läras i förhållande till deras livsvärld och därmed känna meningsfullhet och stimulans till att tillägna sig kunskap. För att bevara elevernas nyfikenhet bör det ges utrymme för deras egna idéer, kreativitet och oliktankande, låta dem söka lösningar på saker/frågor själva i stor utsträckning. Genom att ta tillvara elevers kreativitet på detta sätt erbjuds en miljö där deras inre motivation och drivkraft stärks. Författaren betraktar entreprenörskap i verksamheten som *ett pedagogiskt förhållningssätt*. Det bygger på att ”ta fram och utveckla elevers inneboende nyfikenhet, initiativförmåga och självförtroende redan från tidiga åldrar” (Wiklund, 2013, ss. 138-139). Hon framhåller också sociala kontakter, kopplingar till samhället och att kunna samarbeta i ett team som några viktiga faktorer för ett lyckosamt entreprenörskap.

3.2.1 Kritisk röst

Liedman (2011) menar att dagens skola har fokus på kunskap och lärande för en förändrad framtid så som skolan alltid har haft men siktet nu är snävare inställt, då skolans främsta uppgift är att stärka den svenska konkurrenskraften. Han är kritisk till att mycket tid och kraft läggs på mätbara kunskaper, allt ska mätas och kontrolleras. Detta relaterar han till det Lars Leijonborg (politiker) uttalat sig om i en artikel i DN Debatt, våren 2009, att en avgörande faktor för Sveriges välgång anses vara kunskap. Orden löd: ”En hög kunskapsnivå gör det möjligt för ett land att producera varor och tjänster med högt förädlingsvärde och en god löneutbetalningsförmåga” (Liedman, 2011, s. 16). Enligt Liedman (2011) tas ingen hänsyn till individens personliga välbefinnande utan det handlar bara om pengar. Man sätter inget värde på att ta tillvara naturen, det fria och dess positiva inverkan på individen. Han ifrågasätter också

varför leken och lekfullheten avtar i styrdokumentet ju äldre eleverna blir, i förskolan framhävs låtsaslekarna och fantasin som betydande för barns utveckling men på gymnasiet är det begränsat för eleverna till de estetiska kurserna eleverna kan välja som fritt val. Lärande och lust hör ihop och i lusten finns lekfullhet och frihet. Låt eleverna leka sig fram till att bli kunniga och kritiskt tänkande individer beredda för ett långt yrkes-, samhälls- och privatlivs alla utmaningar och påfrestningar.

”Betoningen ligger på kunskapens ekonomiska värde men inte på dess värde för det goda samhället eller den enskilda individen. Att skolan har sin betydelse för demokratin förnekas förvisso inte, o nej. Men förberedelsen för ett liv som medborgare kommer i andra hand. Huvudsaken är kunskapens ekonomiska konkurrenskraft” (Liedman, 2011, s. 17).

I hela svenska utbildningssystemet ska entreprenörskap ses som ett verktyg för att eleverna i ett framtida liv i samhället ska få tillträde till arbetslivet. Arbetslösheten stiger i Sverige och allt fler företag väljer att flytta sin verksamhet utomlands, då behövs fler företagare i Sverige. Därför ser Liedman (2011) det som om att skolans uppdrag är att fostra entreprenörer som kan ”rädda” landet. Vidare understryker han att kunskaperna eleverna ska tillägna sig i skolan ska vara till nytta för eleverna i ett framtida arbetsliv och även ses som byggstenar både för elevernas egen yrkeskarriär samt ekonomi men även för samhällets ekonomiska styrka. Han är övertygad om att skolan idag har en viktig uppgift, nämligen den att vara en motvikt till världen utanför skolan. Tydliggör det på följande sätt: ”Barnen kommer till skolan med erfarenhet av att allt är omedelbart tillgängligt om man bara har de rätta redskapen - pengarna. Det finns inga processer som måste vara långsamma” (Liedman, 2011, s. 227). När de sedan börjar skolan stöter de ofrånkomligen på sådana processer. Det tar tid att avkoda alfabetet, lära sig matematiska begrepp osv, så en utmaning för skolan idag är att lära elever att de flesta grundläggande kunskaper kräver tid och skolan måste ge varje individ den tid det behövs för att befästa dem. Han befarar alltså att om eleverna ska fostras till entreprenörer anpassade till arbetsmarknaden och med tillgång till internet så blir kunskapen snabb och nyttig och inte djup och bestående. Vidare hävdar han att det är en risk med att se kunskap som något av ekonomiskt värde, skolan ska ju förmedla kunskaper som eleverna har nytta av i framtiden och inte bara ge kunskaper som är aktuella för tillfället. ”Det livslånga lärandet innebär individens oavlåtliga

anpassning till en föränderlig arbetsmarknad och inte en människans kunskapsväg från sparkbyxor till rullator” (Liedman, 2011, s. 20).

3.3 *Entreprenöriellt lärande*

Leffler (2006) menar att själva kärnan i det entreprenöriella lärandet är samspelet mellan individer, där eleven uppmuntras att utveckla entreprenöriella förmågor, att hitta sin inre motivation och att vara aktiv i sin egen läroprocess. Verkligheten utanför skolan bjuds in till klassrummet och blir som en inspirationskälla för eleverna. Enligt Johannisson och Madsen (1997) karakteriseras en företagsam/entreprenöriell elev av förmågor som tilltro till den egna förmågan, vara kreativ, initiativrik och handlingskraftig, ansvarsfull, samarbetsvillig och att ha förmågan att skapa ett kontaktnät, se möjligheter i svårigheter (Johannisson & Madsén, 1997). Företagsamhet anses vara en process, en arbetsmetod som fokuserar på ett nytänkande i förhållningssättet mellan elev och lärare (Leffler, 2006). Denna metod syftar till att eleven själv ska stimuleras att använda sina förmågor så som kreativitet, fantasi, förmåga att ta ansvar och initiativ och där lärarens roll är att vara vägledare. En maktförskjutning från läraren till eleven ska alltså ske där man måste våga släppa kontrollen som lärare och fundera på hur elevernas kunskaper kan användas (Leffler, 2006). Detta framhåller Johannisson och Madsen (1997) också när de beskriver vilka läroprocesser som främjar företagsamhet:

Bygger på *erfarenhetsbaserat lärande* som berör elevernas *livsvärld*. Förutsätter att eleverna tar *ansvar för sitt eget lärande*. Äger rum i en *forskande kultur*, med *problemlösning genom skapande och experimenterande verksamheter*. Baseras på *dialogiska klassrum* där många tankar möts och bekräftas. Innebär ett *lärande i samspel med andra* där man både lär sig att samarbeta och dra nytta av varandras idéer. Utgår ifrån *problem* som eleverna själva finner värda att lösa. Bygger på att eleverna ser *lärandet som meningsfullt* genom att det upptäcker samband och kan skapa helheter. Baseras på *långa sammanhängande processer*, i vilka eleverna lär sig att planera, genomföra och utvärdera sitt eget arbete. Innehåller återkommande inslag av *reflektion över det egna tänkandet och lärandet* (Johannisson & Madsén, 1997, s. 84).

Det entreprenöriella lärandet handlar om att lära av varandra och se varandras olikheter som en tillgång. Om alla görs delaktiga och får bidra passar undervisningen alla, det gäller att ha den

grundsynen annars kan elever bli exkluderade om de lämnas utan vägledning och stimulans till progression (Leffler, 2006). Entreprenöriella lärandet innebär att eleverna utvecklar sin förståelse för omgivningen och att deras företagsamhet, kreativitet och initiativförmåga utvecklas (Falk Lundqvist, Hallberg, Leffler & Svedberg, 2014). Det entreprenöriella lärandet tar utgångspunkt utifrån elevernas egna livserfarenheter, det innebär att verksamheten anpassas efter vad som är viktigt för eleven (Falk-Lundqvist, Hallberg, Leffler & Svedberg, 2011). Kreativitet menar Falk-Lundqvist (2007) handlar om att få en idé och sedan kunna omsätta den i handling. Kreativitet och fantasi tolkas ungefär vara samma sak men det är inte riktigt så. Författaren tydliggör också att för att kreativiteten ska gynnas så är det viktigt att skapa stimulerande miljöer där eleverna ges möjligheter att växa och utvecklas.

Kreativiteten är kopplad till allt vi gör, tänker och känner och fantasin använder vi i den kreativa processen för att upptäcka olika sätt att handskas med problem. Fantasi och kreativitet associerar vi ofta till leken och lekfullheten, vilket får till effekt att skolans innehåll i de allra flesta fall inte kopplas till dessa begrepp (Falk- Lundqvist, 2007, s. 33).

Kreativiteten och fantasin är viktiga för det entreprenöriella lärandet, ju mer eleverna själva får ta reda på information om det som ska göras desto mer behöver de använda just fantasin och kreativiteten. En viktig del i det entreprenöriella lärandet är improvisationen. Det är med hjälp av improvisationen som eleverna får möjlighet att laborera och pröva idéer utan att det gör någonting om det skulle bli fel och tillsammans med övriga elever kan de arbeta fram nya idéer som ger ett bättre resultat och på så sätt utvecklas eleverna framåt (Falk-Lundqvist, Hallberg, Leffler & Svedberg, 2011). Många påstår enligt Falk-Lundqvist (2007) att elevers motivation, nyfikenhet och lust avtar så fort de börjar skolan. Bidragande orsaker till det anses vara att lekfullheten i undervisningen motarbetas av skolkulturens starka traditioner likaså skolans regler och dess ”rätt” och ”fel” tänk. Eleverna antas handla inom givna ramar istället för att uppmuntras till kreativitet och oliktankande. Leken skapar trygghet för eleverna då de är uppväxta med den från födseln. Finns inte den tillgänglig kan eleverna ha svårt att finna någon mening med verksamheten det de håller på med kan kännas meningslöst och därigenom kan skolan upplevas tråkig (Falk-Lundqvist, 2007).

Leken har en central plats i fritidshemsverksamheten och enligt Vygotskij (Carlgren, 1999) är leken för eleverna den viktigaste formen för lärande för genom den utvecklar eleverna medvetande om världen. I leken är känsla, tanke och vilja en helhet och genom leken visar eleven sin fantasi och kreativitet i handling. När eleverna leker, tolkar de världen så som de ser och uppfattar den, de reflekterar över den, försöker förstå den och får härigenom kunskap (Carlgren, 1999). Knutsdotter Olofsson (2003) menar att i lek och skapande sker en omedveten inläring därför att elever upplever det lustfyllt och det är sällan någon som kan berätta vad det är man har lärt sig utan man bara vet.

Johannisson, Madsén och Wallentin (2000) redogör på följande sätt för deras syn på kopplingen mellan det språkforskaren Ragnhild Söderbergh kommit fram till om hur barn utvecklar sitt språk och hur nära det ligger det entreprenöriella lärandet:

”Språkutvecklingen sker alltid *i samspel med andra*, i ett sammanhang där språk och handling tillsammans har en funktion. Vad som krävs är lyhörda och intresserade personer, som kan lyssna på barnen, svara på frågor och fungera som förebilder som språkbrukare. Det gäller att fånga tillfällena i flykten under en naturlig och meningsfull samvaro, inte att komma med långgrandiga förklaringar som barnen inte har frågat efter”.

”Språket utvecklas i *konkreta situationer* i vardagen, där det händer någonting som behöver kommenteras och uttryckas och där orden får sin betydelse genom sammanhanget”

”Barn *upptäcker själva* hur språket är uppbyggt och skaffar sig successivt en alltmer fulländad insikt därom. Deras språk följer mer och mer de språkliga konventionerna. Det blir alltmer korrekt, utan att barnen någonsin behöver bli rättade” (Johannisson, Madsén & Wallentin, 2000, s. 57).

De flesta barn är själva aktiva och skapande, de lär sig på ett effektivt sätt genom att i en naturlig situation delta i en dialog tillsammans med andra individer. Det behövs inte så mycket språklig tillrättavisning utan det viktigaste för språkutvecklingen och tänkandet är att det finns intresserade individer i dess omgivning som de vill kommunicera med (Johannisson, Madsén & Wallentin, 2000). I fritidshemmet stimuleras språket flitigt i elevers lek på ett naturligt sätt

dagligen. I leken diskuteras och bestäms det tillsammans med kamrater vad som ska lekas och hur leken ska gå till, vem ska säga/göra vad, en rollfördelning skapas (Johansson, 2011). Elever lär sig tillsammans genom att de kommunicerar och imiterar varandra i leken, att imitationen är en väldigt konstruktiv del i elevens lärande som eleven väljer självmant (Williams, 2006)

3.4 Lärande på fritidshemmet

På fritidshemmet erbjuds en mångfald av lärandesituationer som är förenligt med att eleverna själva i stor utsträckning får vara med och bestämma efter eget intresse vad de vill sysselsätta sig med (Jensen, 2011b). När elever känner delaktighet i lärandesituationer skapas det större förutsättningar för att elever ska utveckla en positiv inställning till sitt eget lärande (Arenhill Beckman & Rydstedt, 2011). Jensen (2011b) menar att om fritidshemmet kan ta tillvara mångfalden av lärandesituationerna, kan en bred variation erbjudas:

- Både procedurellt lärande och konceptuellt lärande erbjuds. Barn behöver utveckla sina motoriska (muskler) och sensoriska (sinnesbaserade) färdigheter både i det lilla (finmotorik och detaljer) och i det stora (grovmotorik och avståndsbedömning), i det konkreta (måla en häst) och i det abstrakta (se mönster som förenar olika fenomen eller att kunna föreställa sig ett kreativt slutresultat redan i ett tidigt skede av processen).
- Både individcentrerat (läsa eller bygga med lego på egen hand) och gruppcentrerat (leka tillsammans eller debattera värdet av ett samlarkort) lärande erbjuds.
- Både implicit (att snappa upp vad andra gör utan att tänka på det) och explicit (att vara medveten om att man lär sig något specifikt) lärande erbjuds (Jensen, 2011b, ss. 143-144).

Lärande på fritidshemmet sker inte enbart här och nu utan samtidigt förbereds eleverna för ett framtida liv i samhället. Till exempel lär de sig att umgås med andra individer i vardagliga och sociala sammanhang (Hansen Orwehag & Mårdsjö Olsson, 2011). Leksaker har fått en mer betydande roll för dagens elever och fungerar som mentala och kulturella redskap i deras liv. För att kunna se till elevernas behov av vad de vill leka med behöver dagens pedagoger få en större förståelse för leksakernas värde för eleverna (Nelson & Svensson, 2005). ”Barnen

organiserar aktiviteter som hämtar sina betydelser ur den upplevelsekultur som de är en aktiv del av” (Nelson & Svensson, 2005, s. 54).

Vuxna i allmänhet och pedagoger i synnerhet behöver reflekterade kunskaper om barn och leksaker. I detta ligger oundvikligen att utveckla en begreppsapparat som gör det möjligt att kommunicera kring leksakernas roll i barns liv och i barns verksamheter (Nelson & Svensson, 2005, s. 32).

Författarna menar vidare på att istället för att förbjuda en lek när det blir konflikter runtomkring den t.ex. bytandet av Pokémonkort, som eleverna tagit initiativ till själva, se det som ett lärtillfälle istället. Enligt författarna går det att integrera elevernas aktivitet med det som står i läroplanen att det ska läras, t.ex. social interaktion och demokratifrågor samt språk, ekonomi och matematik. ”Vi ser kultur, mediekommunikation, nätverksfärdigheter samt färdighetsutvecklande kommunikation mellan individer och grupper” (Nelson & Svensson, 2005, s. 54).

3.4.1 Informellt och formellt lärande

På fritidshemmet sker mycket informellt lärande. Arenhill Beckman och Rydstedt (2011) menar att fritidshemmet är en lärandemiljö där det informella lärandet dominerar som bland annat sker under elevers lek. Informellt lärande kan liknas med de lärprocesser som är typiska för entreprenörskapet, förmågan att komma på en idé och sedan göra något utav den (Leffler, 2006). Johansson (2011) beskriver informellt lärande som ett mer målinriktat vardagslärande, där lärandet sker i stor utsträckning när eleverna observerar och imiterar vad andra gör och hur de förhåller sig till omgivningen. Han förklarar vidare att informellt lärande kan sägas vara en process som är styrd och vald av individen själv. I det sociala samspelet med kamrater gör eleverna erfarenheter och tillägnar sig kunskaper om allt möjligt utan att de tänker på det (Johansson, 2011). Gärdenfors (2010) poängterar betydelsen av att när eleverna t ex spelar spel, leker med sina kamrater då lär de sig saker hela tiden inte för att någon säger till dem att göra det utan för att de vill, de upplever det lustfyllt. Här sker ett informellt lärande. Eleverna vet inte att de lär sig utan är fullt upptagna med den egenvalda leken. Johansson (2011) påpekar

att elevers samlärande inte innebär att behovet av pedagogers insatser minskar utan tvärtom, här har pedagogerna en viktig roll att till exempel arrangera situationer för lärande och att aktivt introducera ny kunskap bland eleverna. Han tydliggör även att i det informella lärandet bildas kunskaper om normer, värderingar och innebörden av koder som är värdefullt i det sociala samspelet med andra individer. Får man ta del av ett gott informellt lärande leder det med stor sannolikhet till att man blir positivt inställd till det formella lärandet i skolan (Johansson, 2011). Jensen (2011a) menar att det är viktigt att lyfta fram det informella lärandet eftersom det sker ett lärande även i många situationer utanför skolan. Han menar vidare att det troligen är så att vi lär oss mer utanför skolan än vad vi gör i skolans formella planerade verksamhet. Det informella lärandet är frivilligt och sker på individens villkor. Det grundar sig ofta på individens intresse och på så sätt har det informella lärandet goda förutsättningar för att bli kvalitativt och mer bestående (Jensen, 2011a).

Enligt Jensen (2011a) är formellt lärande det lärande som sker avsiktligt när det gäller lärandets form och innehåll och som sker på ett medvetet sätt och är planerat i förväg. Mycket av lärandet i skolan betraktas som formellt lärande eftersom det redan i förväg är bestämt vad eleverna ska lära sig. Det formella lärandet är ofta kopplat till skolan.

3.4.2 Fria lekens pedagogik

Fritidshemsverksamheten består till stor del av fri lek. Elevers fria lek betyder inte att leken är fri från vuxna, utan vuxna behövs som trygghet och stöd när eleverna leker. ”Fri lek betyder att barnen själva hittar på vad de ska leka. Den vuxna ska inte styra leken utan stödja barnen så att de i fred får utveckla vad de tänkt sig” (Knuttdotter Olofsson, 2009, s. 90). Det fordras en pedagogisk medvetenhet hos pedagogerna för att leken ska utvecklas i en fritidsgrupp, därför att alla elever inte har utvecklat förmågan att leka. Pedagogerna måste då lära dessa elever hur man leker, visa på vikten av att hålla lekreglerna, förstå leksignalerna och lekkoderna. Grunden i den fria lekens pedagogik är att den bygger på elevernas egna idéer, fantasi och kreativitet. Detta utvecklar elevernas initiativrikedom, frimodighet och de vågar det de annars inte skulle våga (Knuttdotter Olofsson, 2009). Eleverna är aktiva och väntar inte på att bli sysselsatta, de kommer ofta med egna förslag och genom detta initiativ stimuleras de till att bli självständiga

individer (Knutsdotter Olofsson, 2009). Vanligaste formen av lek är låtsasleken. Leken och låtsasleken är beroende av leksignaler, att kunna förstå att det som leks inte är på riktigt utan att det bara är på låtsas (Jensen, 2008). För att kunna låtsasleka krävs det att eleverna känner sig trygga i sina relationer till kamrater och pedagoger (Jensen, 2007). Drivkraften i leken är lekhandlingar, när den som utövar leken bjuder in andra att delta i leken och respondera. Låtsasleken utvecklar den sociala kompetensen; kunna ta andras perspektiv, den kreativa förmågan och relationen till problemlösning (Jensen, 2008). I låtsasleken används objekt ofta till något annat än till det ursprungliga syftet som att t ex en penna blir en telefon i leken. ”De barn som leker bäst, eller åtminstone de barn som är mest kreativa i leken, är de som har mest erfarenheter att laborera med. En rik erfarenhet ger en rik kreativitet” (Jensen, 2007, s. 32).

3.5 Sociokulturellt perspektiv

Utgångspunkten i det sociokulturella perspektivet är Lev S. Vygotskijs (1836-1934) idéer om mänsklig utveckling, lärande och språk. Mänsklig utveckling är ett begrepp som förknippas med Vygotskijs tank att alla har en nära utvecklingszon: *den proximala (närmaste) utvecklingszonen* (zone of proximal development, ZDP). Vygotskij förklarar utvecklingszonen som ett mellanrum mellan vad eleven kan själv och vad eleven med hjälp av stöd kan bättra på och lära sig mera om. När eleven är i fritidshemmet/skolan kan detta stöd komma från en pedagog eller kamrat med mera kunskap inom det området/leken/spelet som ska läras och genom stödet stärks elevens utvecklingsmöjligheter och kan bidra till att eleven får mer kunskap än innan. Vygotskij menade att det är i *samspel* med mer kunniga individer som eleverna utvecklas (Säljö, 2011b).

Frågan är inte när vi *lärt* utan vad vi lär i olika situationer, för lära kan vi inte undvika att göra och det kan ske vart som helst där individer möts (Säljö, 2000). I det sociokulturella perspektivet handlar lärande om hur individerna utvecklar förmågorna som att läsa, skriva, räkna, resonera abstrakt, lösa problem (Säljö, 2005). Lärandet får bäst genomslagskraft genom *social kommunikation* med andra individer när vi agerar tillsammans i en grupp. Ju mer vi kommunicerar desto mer kan vi lära oss. Vi kan kommunicera på olika sätt både verbalt och genom att observera och imitera (Jensen, 2007). Även Williams (2006) skriver att

kommunikationen och imitationen är en viktig del i samspelet mellan individer i ett sociokulturellt perspektiv. Hon omnämner också att i samspelet mellan individer utvecklar vi sätt att tänka, tala och agera på. Vygotskij hade liknande tankar, där de ”högre” mentala funktionerna utvecklas genom social interaktion. Med det menade han att det handlar om hur vi som individer *approprierar*, tar till oss kunskaper, sätt att tänka, resonera och bete oss genom samspel med andra individer (Säljö, 2011b).

Mediering är när individerna använder *medierade redskap* för att klara av att utföra saker för att kunna vara verksamma i vår omvärld. Till exempel när jag ska baka läses ett recept, sockret mäts upp med ett decilitermått, råvarorna rörs ihop med vispen och kakan sätts in i ugnen. När det gäller denna aktivitet används både språkliga redskap och fysiska redskap, medierade redskap (Säljö, 2005). Språket som medierade redskap är inte ett nationellt språk, svenska, enligt Vygotskij utan ”språket är ett flexibelt teckensystem – a sign system – med vars hjälp vi kan uttrycka oss, förstå världen och fördjupa vår förståelse” (Säljö, 2012, s. 190). I ett sociokulturellt perspektiv är språk och tänkande en och samma sak eftersom det är språket som kontrollerar tänkande. Språket är ett viktigt psykologiskt redskap då det används som kommunikationsmedel både mellan och inom människor (Säljö, 2000). Säljö (2011a) tycker att en av Vygotskij's bättre idéer är att han såg språket som en länk mellan individen och omgivningen.

Artefakter, saker som tillverkats av individer, har en stor betydelse för individernas utveckling och lärande i det sociokulturella perspektivet och Vygotskij kallar artefakterna för fysiska redskap. I fritidshemmet kan det innebära att elever kan leka med olika leksaker men också med olika objekt som är ämnade för annat än lek, t ex kartonger (Säljö, 2011a). Här stimuleras fantasin. Vygotskij (1995) menade att *fantasin* är betydelsefull för individens utveckling och lärande. Fantasin är uppbyggd av element som är tagna från verkligheten och från individens tidigare erfarenheter. Ju mer erfarenheter en individ har desto mer kunskapsstoff har den att fantisera över. Vygotskij ansåg det nödvändigt att vidga barnets erfarenheter därför att ju mer ett barn ”har sett, hört och upplevt, ju mer det vet och har tillägnat sig, ju större mängd verklighetselement det besitter i sin erfarenhet, desto betydelsefullare och produktivare blir dess fantasi vid i övrigt lika förutsättningar” (Vygotskij, 1995, s. 20). Det är värdefullt att kunna

fantisera ansåg Vygotskij för alla stora uppfinningar har börjat som en fantasi. Vidare menar han att det är fantasin som ligger till grund för kreativiteten. *Kreativitet* handlar om nyskapande. Om vi som individer inte skulle vara kreativa och kunna tänka nytt vore vi bara inriktade på att återskapa det förgångna enligt Vygotskij (1995).

I det sociokulturella perspektivet ska pedagogens förhållningssätt vara *stödjande* och *utmanande* i ett dialogiskt samspel med eleverna. Pedagogerna ska vara den som vägleder eleverna att söka svar på sina frågor, idéer och funderingar i stor utsträckning själva och pedagogen ska således inte använda sina kunskaper till att bara förmedla dem direkt till eleverna där de blir till passiva mottagare. Perspektivet betonar att undervisningen ska kopplas till elevernas livsvärld där elevernas intressen ska vara i fokus. Detta för att de ska uppleva det som ska läras meningsfullt och det kan de göra när det finns ett samband mellan det som läras och det verkliga livet, de kan se nyttan med det som ska läras (Dysthe & Igland, 2003).

4 Metod

I detta kapitel presenteras val av undersökningsmetod, varför den valdes samt hur studien genomförts. Här beskrivs även hur inhämtningen av informationen och efterarbetet har hanterats. De etiska aspekterna som tagits i beaktning redovisas också. Metodkritiken presenteras sist i kapitlet. För enkelhetens skull står det i fortsättningen av studien pedagog istället för fritidspedagog/lärare i fritidshem. Bilagor på informationsbrev (bilaga 1) och frågeformulär (bilaga 2) bifogas sist i arbetet.

4.1 Metodval

Denscombe (2009) menar att när forskare vill ta del av individers uppfattningar, åsikter, erfarenheter och känslor är intervjuer en lämplig metod att välja. Inom pedagogisk forskning kan en kvantitativ eller kvalitativ undersökningsmetod väljas. En kvantitativ metod är enligt Ahrne och Svensson (2011) statistiskt material och tänkandet i siffror och en kvalitativ metod är intervjusamtal och observationsanteckningar. Vi valde en kvalitativ metod där vi genomförde semistrukturerade personliga intervjuer med sex pedagoger då det passade bäst utifrån vårt syfte. Det var inte mängden av svar vi sökte utan det var pedagogers åsikter, uppfattningar, erfarenheter och kunskaper utifrån vårt syfte som vi ville ta del av och genom det få fördjupade kunskaper inom vårt forskningsområde. Samtliga intervjuer spelades in.

4.1.1 Intervjuer

Semistrukturerade personliga intervjuer innebär att vi utgick ifrån ett formulär med olika öppna frågeställningar på. Tanken är att den intervjuade ska kunna utveckla och tala så utförligt som möjligt utifrån sig själv och dela med sig av sitt kunnande, utveckla sina synpunkter och inte behöva följa frågorna i nummerordning (Denscombe, 2009). Fördelen med en semistrukturerad intervju istället för en strukturerad intervju är att den intervjuades svar ses som unikt och värdefullt där den tillåts att utveckla sina idéer och tankegångar, vilket inte ges utrymme till i en strukturerad intervju. Fördelen är också att följdfrågor kan ställas. En fördel med personliga intervjuer är att det är enklare att fokusera på en källa än på flera samtidigt, vad som uttrycks. Fördelen med ljudinspelning av våra intervjuer är att det blev en fullständig dokumentation.

Det är enkelt för andra att kontrollera dokumentationen (Denscombe, 2009). En nackdel med semistrukturerade intervjuer är att det är mer tidskrävande att hantera materialet efteråt, men i gengäld är det ett bättre sätt att ”upptäcka” saker på när det gäller komplexa frågor (Denscombe, 2009).

4.2 Urval och Undersökningsgrupp

Enligt Eriksson-Zetterquist och Ahrne (2011) räcker det inte med att bara intervjua ett par individer utan antalet bör vara några fler för att kunna säkerställa ”att man fått ett material som är relativt oberoende av enskilda individers väldigt personliga uppfattningar” (Eriksson-Zetterquist & Ahrne, 2011, s. 44). Vi har intervjuat sex pedagoger som arbetar på fyra olika fritidshem i Linköpings kommun. Fritidshem i Linköping valdes eftersom vi själva bor i Linköping. Vi valde fritidspedagoger/lärare i fritidshem eftersom de har examen som är avsedd för arbete i fritidshemmet. Deras kön, ålder och titel presenteras inte, detta pga. att det inte har någon relevans till vårt syfte. Mer information lämnas inte om de intervjuade då de har blivit lovade identitetsskydd, det betyder att ingen ska kunna ta reda på vilka de är.

4.3 Genomförande

Denna studie bygger på en pilotstudie vi gjorde våren 2014 (Kollander & Linder, 2014, opublicerad), där elever observerades i den fria leken på fritidshemmet. I analysen av dessa observationer framträdde att mycket av de eleverna sysselsatte sig med i den fria leken kunde kopplas till entreprenöriellt lärande. Någon grundligare redogörelse för dessa observationer finns det inte utrymme för i detta arbete. Ahrne och Svensson (2011) menar att det är en fördel att kombinera olika sätt att samla in empiri på för att få en fullständigare bild på undersökningsområdet. Med utgångspunkt i ovannämnda och som ett komplement till observationerna i vår pilotstudie, kan det vara intressant att ta reda på hur pedagogerna talar om entreprenörskap och entreprenöriellt lärande i fritidshemmets verksamhet.

4.3.1 Tillvägagångssätt

Vi tog personlig kontakt med varje tilltänkt pedagog och frågade om de var intresserade av att delta i vår studie. I samband med att de samtyckte till intervjun fick de ett informationsbrev om det vi delgivit dem muntligt (se bilaga 1). De fick även frågeformuläret med de aktuella frågeställningarna på så att de kunde få förbereda sig på bästa sätt inför intervjun (se bilaga 2). Då begreppen entreprenörskap och entreprenöriellt lärande är relativt nya i utbildningssammanhang valde vi att i inledningen av frågeformuläret skriva skolverkets förklaring av begreppen. Ibland kan det vara en fördel att låta de som ska intervjuas få förbereda sig i förväg på vilka frågor som ska svaras på då kan svaren bli mer uttömmande (Denscombe, 2009). Intervjuerna genomfördes på respektive pedagogs arbetsplats i ett grupprum. Efter godkännande från samtliga pedagoger spelades intervjuerna in på en Iphone med hjälp av appen ”Röstmemon” och en diktafon. En av oss förde även stödanteckningar. Utgångspunkten var vårt frågeformulär som gav oss ramarna för intervjun.

4.3.2 Bearbetning av empirisk data

Intervjuernas längd varierade mellan 20 till 35 minuter. Samtliga intervjuer spelades in och transkriberades av oss. Då vi gick igenom intervjuerna för att finna mönster var vi tvungna att gå tillbaka och lyssna/läsa materialet flera gånger för att uppdatera oss. När vi träffades för att delge varandra vilka mönster vi sett var vi samstämmiga i det som kommit fram. Därefter kategoriserade vi våra mönster utifrån vårt syfte och frågeställningar. Kategoriseringarna presenteras i resultatdelen. När vi analyserade resultatet utgick vi från vårt valda teoretiska perspektiv, det sociokulturella perspektivet.

4.4 Etiska ställningstaganden

Det är av stor betydelse att följa de forskningsetiska grundreglerna vid all forskning, dess fyra huvudkrav. Det gjorde vi på följande sätt: Vid den första personliga kontakten informerades om undersökningens syfte och att det naturligtvis var frivilligt att delta (Informationskravet). Vi fick ett samtycke direkt från samtliga muntligt tillfrågade pedagoger och i samband med detta så informerades om att de när som helst kunde avbryta sin medverkan. Alla samtyckte även till att vi båda två var närvarande vid varje intervju samt att vi spelade in dem. De fick även ett

skriftligt dokument (se bilaga 1) på det vi pratat muntligt om (Samtyckeskravet). Det poängterades även att det insamlade materialet bara har som syfte att användas som forskning till vår C - uppsats. Samt att de inspelade intervjuerna och det transkriberade materialet utplånas efter uppsatsens godkännande (Nyttjandekravet). I denna studie namnges de intervjuade pedagogerna inte med sina rätta namn, utan vid citat skrivs det pedagog 1, pedagog 2 osv. Vi talar inte heller om var de arbetar. På detta sätt har vi säkerställt att de kommer att vara identitetsskyddade. Obehöriga ska under inga omständigheter ha tillgång till deras personuppgifter (Konfidentialitetskravet) (Vetenskapsrådet, 2014).

4.5 Metodkritik

Vi valde att spela in alla intervjuer med två olika ljudinspelningsobjekt, en Iphone och en diktafon. Det var tur, för vid transkriberingen av materialet upptäckte vi att ljudet var bristfälligt på diktafonen, däremot var det väldigt tydligt på Iphonen. Reliabiliteten (tillförlitlighet) ökar i och med att vi spelade in intervjuerna vilket då möjliggjorde att vi kunde gå tillbaka och lyssna på vad pedagogerna talade om så många gånger vi behövde. Hade vi valt att enbart använda oss av fältanteckningar hade reliabiliteten inte varit lika hög då det är svårigheter att hinna med att dokumentera allt som sägs. I en kvalitativ studie tolkas materialet av dem som utfört intervjuerna och reliabiliteten kan minska eftersom resultatet kan färgas av dem som tolkar det. Då vi letade mönster var för sig och sedan träffades och diskuterade det vi funnit ökar reliabiliteten eftersom vi inte påverkades av varandras tankar men ändå hade vi kommit fram till samma mönster. Pedagogernas utsagor i intervjuerna kan inte kontrolleras och därmed minskar reliabiliteten. För att öka reliabiliteten skulle vi ha behövt komplettera intervjuerna med observationer av pedagogerna för att kunna se hur de agerar i verkligheten (Fangen, 2005). Då begreppen entreprenörskap och entreprenöriellt lärande är relativt nya i utbildningssammanhang valde vi att i inledningen av frågeformuläret citera skolverkets förklaring på dessa begrepp. Detta kan ha påverkat pedagogernas intervjusvar och därmed minskar reliabiliteten. Utifrån resultatet av intervjuerna framkom det att pedagogerna hade svårigheter att särskilja dessa begrepp trots att de hade möjligheter att ta del av skolverkets förklaring och då ökar reliabiliteten.

5 Resultat

Utifrån vårt syfte med dess frågeställningar kommer vi i detta kapitel att presentera det resultat vi fått fram genom att ha lyssnat på intervjuerna samt läst det transkriberade materialet av intervjuerna. De kategorier vi kommit fram till anser vi svarar på det vi ville undersöka i denna studie.

5.1 *Leklådornas potential*

Under denna kategori betonar samtliga pedagoger vikten av leklådorna och rollekens betydelse som ett redskap för att stimulera och utveckla elevernas entreprenöriella förmågor och där ett entreprenöriellt lärande sker. Men de gör det på lite olika sätt. Leklådorna är fyllda med materiel utifrån observationer av den egna fritidsgruppen, vilka lekar eleverna är intresserade av. Det kan till exempel vara sjukhuslåda, café, veterinär, restaurang, detektiv, affär och optiker. Innan vår intervju har en av pedagogerna aldrig kopplat elevernas fantasi, kreativitet, samarbets – och kommunikationsförmåga till det entreprenöriella. I samband med intervjun reflekterar denna pedagog över hur detta kan kopplas till någon aktivitet i sitt fritidshem. Ett exempel som pedagoger kommer på är hur viktig sjukhuslådan varit för en del elever på fritidshemmet:

Leklådorna t.ex. utvecklar leken. Sjukhuslådan- Jag har observerat barnen och ett tag var det mycket med sjukdomar, mycket med hela den här biten av samhället hur de har tänkt och löst sina små problem med någon som var sjuk och hade feber och brutit benet och hur de tänker och hur de pratar med varandra, hur löser man sådant här när man jobbar på akuten, inte som ett barn, utan från ett vuxenperspektiv i dess yrkesroll. Och de har löst det här på sin nivå har jag märkt. De börjar med sina lösningar och diskuterar med varandra hur gör vi det? Det är mycket utvecklande i det här. Jag frågade vad som brukar hända om det blir så här och då sa de att man ringer efter ambulans för så gör man. Verkligheten finns i barnens lek men de hittar på mycket själva också. Det fungerade även som terapi på riktigt för en del barn som inte har fått så mycket uppmärksamhet men genom det här så har de fått det. Det var mycket besök hos skolsköterskan men det är slut nu. För de bearbetar sina behov genom den här leklådan med materialet i. Vi hade stora problem med några barn som sökte uppmärksamhet genom att ha ont, ha plåster, bandage varje dag. Men det gör de inte nu för det ger de varandra själva i leken. De är patienter och doktorer och de byter roller med varandra. Leken kan användas som självterapi. Jag har aldrig sett det här förut att under så kort tid att barnens behov blev tillgodosedda på detta sätt. Det är

inte bara lösningar utan deras riktiga djupa behov som de påverkar i leken. Det var inga vuxna med i leken som styrde, för kommer det någon vuxen så blir det att den blir en aktör i det hela. Leken är lärande och läkande (pedagog 3).

Den citerade pedagogen menar att förmågor som stimuleras i denna lek är samarbete, kommunikation, fantasi, turtagande, kreativitet, empati, samt problemlösning. Sjukhuslådan ses även ha en läkande effekt.

En pedagog menar att eleverna tar en låda, tittar vad som finns i den, diskuterar med kamrater hur de ska gå tillväga för att starta upp leken. Medan en annan pedagog menar att det ställs större krav på eleverna ju fler elever som är involverade i leken/rolleken. Då ställs förmågor som kreativitet, fantasi och lekskicklighet på sin spets. Det kan handla om att använda dessa förmågor när det gäller att fördela roller och eventuellt måste nya roller skapas som passar in i konceptet om det kommer fler kamrater som vill vara med och leka.

5.1.1 Fri lek

I denna kategori ses fri lek ha stor betydelse för det entreprenöriella lärandet. Det är den aktivitet som eleverna uppskattar mest på fritidshemmet, där eleverna för det mesta får bestämma själva vad de vill göra, intresserade av och med vem/vilka de vill leka med enligt samtliga pedagoger.

”Det är i det fria som det entreprenöriella kan blomma ut, när barnen får väja fritt och det är som rekreation för barnen” (pedagog 6).

Två av pedagogerna ser att förmågor som kommunikation, samarbete och kunna ta initiativ stimuleras när eleverna skapar egna lekar, till exempel kaplahockey. Detta tydliggör en av dessa två pedagoger på följande sätt:

”Det är i möten och samtal mellan människor som entreprenörskap uppstår, idéer föds och handlingsutrymme skapas precis det som sker i barnens lek” (pedagog 5).

Vidare menar denna pedagog att när eleverna uppträder med sång och dans, målning, pärlning, bygga kojor i skogen och på fritidsgympan stimuleras förmågor som kreativitet, fantasi, samarbete och kommunikation i samspel med kamrater. I elevernas bygg och konstruktionslekar med lego och kaplastavar poängterar en av pedagogerna att elevernas fantasi ges möjlighet att flöda, samma pedagog menar att det sker ett entreprenöriellt lärande i nästan allt eleverna sysselsätter sig med på fritidshemmet. När eleverna spelar spel så tränar de på att samarbeta med varandra genom att kommunicera och komma överens om vilka regler som gäller betonar en av pedagogerna. Samma pedagog ger också ett exempel på hur viktigt det sociala samspelet är för eleverna, när några elever åker kickboard ute så väljer kamrater som inte har någon kickboard att springa bredvid istället. Elevernas fantasi och kreativitet stimuleras i deras utelek när de till exempel använder en skrinna till sopbil eller buss i samförstånd med kamrater menar en av pedagogerna.

En av pedagogerna jämför elevernas möjligheter till entreprenöriellt lärande i fritidsverksamheten kontra skolans undervisning på följande sätt:

Jag tycker att fritidshemmet har rika möjligheter att stimulera de entreprenöriella förmågorna mycket mer än vad skolan har, de har ju en annan traditionell ryggsäck med sig för det första, sedan är det ju att deras läromedel styr ju till stor del hur man gör man ska hinna göra det och det och det... Jag tror inte att det finns så där jättemycket utrymme som på fritids i alla fall att släppa loss det här men sedan så tror jag att det blir mer och mer i skolan också att man försöker få in mer av problemlösandet för det ligger ju också i linje med entreprenöriellt lärande, man måste tänka till själv. Jag tror att fritids ligger ett steg före här, jag inbillar mig det, fritids kan vara ett komplement till skolan i det här avseendet (pedagog 1).

Tre av sex pedagoger talar även om att de ska införa flera styrda aktiviteter/lekar där samtliga elever ska delta, detta för att säkerställa att de utmanas och stimuleras i enlighet med styrdokumentet. Pedagogerna talar även om att den enda styrda aktiviteten de har i dagsläget är fritidsråd, där samtliga närvarande elever måste delta. I fritidsrådet har eleverna en chans att komma med förslag på vad de vill göra i fritidshemmet, de ges inflytande. En av dessa pedagoger som arbetar med årskurs tre talar om att eleverna (73 elever) får ta ett stort ansvar själva att leda fritidsmötena. En elev är ordförande, en

sekreterare och ibland även en elev som rösträknare om det är demokratisk röstning i någon fråga.

5.1.2 Låt det gå åt skogen ibland - det lär man sig av!

Samtliga pedagoger betonar hur viktigt deras förhållningssätt är att som pedagog vara lyhörd för elevers idéer, uppmuntra deras initiativ, ge dem tillåtelse att få prova sin idé, göra fel och testa igen fast kanske på ett annat sätt.

Vi ska ta tillvara initiativ från ungarna själva och att vi hänger på det, hellre att vi säger ja än att säga nej så att de får testa om det funkar och funkar det inte- nja det gick ju inte så bra men hur kunde man ha gjort i stället och sedan så kanske det går bra då kan man ju utveckla det. Det gäller att låta det gå åt skogen ibland, det lär man sig också av, både pedagog och ungar (pedagog 1).

Det som även ses viktigt är att pedagogen ska hålla tillbaka med sin kunskap, inte servera färdiga lösningar för det är elevernas kreativa förmåga som ska stimuleras, de ska utmanas att få tänka själva tycker fyra av pedagogerna. En av dessa fyra pedagoger har fått tänka extra mycket på det här med att hålla inne sin kunskap för att stimulera elevers tankar, det är inget som finns där som ett naturligt pedagogiskt förhållningssätt utan pedagogen arbetar på det för att förändra sitt förhållningssätt. Pedagogen menar att detta tar tid och att det inte sker över en natt. Samtliga pedagoger har talat om vikten att utgå från eleverna och deras intressen när de planerar verksamheten. En pedagog tydliggör att det är viktigt att ha samtal med varje elev och dess vårdnadshavare för att få fram vad den enskilda eleven tycker för att sedan kunna arbeta med hela gruppen. Tre pedagoger anser att det är viktigt att eleverna får möjligheter att transformera om saker, inte bara använda det de är till för, då stimuleras fantasin och kreativiteten hos eleverna. När eleverna håller på med någon skapande aktivitet anser en pedagog att det ska resultera i en färdig produkt men en annan pedagog påpekar att det är processen i deras aktivitet som är i fokus inte så mycket det färdiga resultatet. Det är samtalet och görandet som är viktigast. En pedagog talar om att det är viktigt att lyfta fram det positiva hos eleverna och även säga det till dem, stärka det positiva.

Det är delad syn på om pedagoger ska delta i elevers lek eller inte. Två pedagoger betonar vikten av att delta i leken fast på olika sätt. Ibland behöver pedagogen delta i leken med eleverna för att få med någon elev i leken, det ses som viktigt att alla har någon att vara med tydliggör en av de två pedagogerna. Den andra pedagogen upplever att eleverna tycker det är roligt när pedagogen är med och låtsasleker och det är då ofta fler elever som tillkommer och vill vara med i leken. Pedagogen tar tillvara idéer från eleverna och utvecklar leken efter det:

En utedag för ett tag sen under pågående älgjakt fick jag en bild och barn kom ju och sa, vad har du där får jag se? Ja, här får ni väl titta på en bild av en älg som ligger i skogen. Barnen gick igång och de skulle prompt leka älgjakt och det var väldigt spännande och då var det så hur går det till, hur gör man. Nån måste ju vara älg och nån jägare som smyger i skogen efter älgen. Ja och så har de skjutit älgen och då kom de och frågade. Hur gör man nu? Älgen är död den ska inte ligga där och då fick vi prata om det att när älgen är skjuten så ska den dras ut från skogen och så och inte så detaljrikt utan verkligen enkelt för att inte skrämman barnen. Det är lite otäckt på sätt och vis men barnen är helt fascinerade av det där och har lekt det i flera veckor sen när vi är iväg på utedagen. Och så var det nån som kom på att man behöver en hund, hundar är med på älgjakt. Vad gör den och hur ska den bete sig? Vad mycket de har lärt sig. Det började med två barn och på slutet var sexton barn med (pedagog 4).

En pedagog menar att det lätt blir så att pedagogen blir den som tar rollen som aktör och därmed gör så att leken splittras.

5.2 Begreppen entreprenörskap och entreprenöriellt lärande

Under denna kategori tycker tre av sex pedagoger att det är svårt att särskilja begreppen entreprenörskap och entreprenöriellt lärande. De tre pedagogerna antyder att begreppen är väldigt lika och att de hör ihop. De börjar förklara begreppet entreprenörskap och vad det innebär i fritidshemmet men sedan blir de tveksamma om det istället är entreprenöriellt lärande de talar om. En av de tre pedagogerna menar att entreprenörskap är en företagsamhet, någonting utvecklande. ”Det du skapar ska leda till någonting nytt”, här blir pedagogen tveksam om detta istället hör till entreprenöriellt lärande som är i fokus för när du skapar är du kreativ, hittar idéer och tankar (pedagog 2). Två av de tre pedagogerna förklarar begreppen på följande sätt:

Entreprenöriellt lärande för mig är kreativitet, lust, upptäckarglädje alltså nyfikenhet. Jag kan tycka att det hör ihop med informellt lärande som vi har på fritids, ta saker som dyker upp här och nu i stunden. Entreprenörskap är väl mer uppfinningsriktighet eller uppfinningsanda men jag tycker de hör ihop. (pedagog 6).

Två ord på nästan samma sak. Båda grejerna handlar om att jag får en idé och hur löser jag det problemet. Jag vill leka i sandlådan, jag vill ha vattnet från punkt a till punkt b, hur gör jag för att vattnet ska förflytta sig. Jag tycker ju att det här går hand i hand men det kanske är skillnad på vilken nivå man använder det, entreprenöriellt lärande är det vi pratar mer om i skolan. Entreprenörskap är mer när man kommer upp närmare vuxenvärlden man pratar företag, jag vet inte om det kan vara sån tanke. Svårt att veta (pedagog 4).

Två av de sex pedagogerna menar att entreprenörskap är kreativitet, uppfinningsriktighet, vara handlingskraftig, driftig och kunna ta initiativ samt att entreprenöriellt lärande är att utveckla reflektionsförmågan och förmågorna: kommunikation, samarbete, ansvar, kreativitet. En av dessa två pedagoger tydliggör att i fritidshemmets verksamhet kan det innebära att eleven/eleverna kommer på en idé och gör något utav den, utforskar och prövar sig fram, ofta tillsammans med kamrater. En pedagog kopplar det bara mot företag och att gå med vinst.

5.2.1 Ta ansvar för sitt eget lärande

Vilken information pedagogerna fått om att entreprenörskap ska löpa som en röd tråd genom hela utbildningssystemet ser lite olika ut. Fyra pedagoger har fått information om detta på studiedagar, föreläsningar, läst facktidningar samt diskuterat entreprenörskap på gemensamma fritidsmöten där alla pedagoger som arbetar på fritids varit närvarande. En av dessa pedagoger ger viss kritik till skolverket som inte varit tydliga med information om hur man ska tänka när det gäller fritidsverksamheten och entreprenörskap. En av de fyra pedagogerna som har fått information tydliggör det på följande sätt:

Främst på studiedagar och sedan har det sipprat ner i måldiskussioner på stället liksom. Sedan så dyker det upp i alla möjliga föreläsningar och i olika information, skrifter man läser, i facktidningar och så här. Sedan är det ju ett begrepp som inte är så där jättetydligt definierat sedan dess utan det har varit många missförstånd det här... att jaha ska de starta företag, att det var det

som menades men riktigt så är det ju inte. Så det är väl först nu som man börjar få lite grepp på det känns det som (pedagog 1).

En pedagog har inte fått någon information alls och kopplar det enbart till företag och en pedagog har tagit reda på det själv, men är inte riktigt säker på om det är rätt.

5.2.2 Arbetsmarknaden som styr

På följdfrågan: Varför de tror att entreprenörskap ska löpa som en röd tråd i all utbildning, vad är syftet med det? Här får vi lite olika teorier som svar. Två av pedagogerna antyder att det är lärande och utvecklande för eleverna. Syftet med den röda tråden är att barn ska lära sig redan från första början ända upp till gymnasiet, att de inte ska tappa det entreprenöriella på vägen för det är ut i livet de ska och då ses de entreprenöriella förmågorna värdefulla anser en pedagog. En pedagog anser att det handlar om vilka kompetenser arbetsmarknaden efterfrågar:

Det handlar om arbetslivet vad de vill ha. Det vi ger barnen som små går de ut med i arbetslivet. Vad är det företagen vill ha? Drivna, företagsamma, inspirerade nyfikna människor. Det är klart vi ska börja med det nu (pedagog 4).

En pedagog påpekar att det handlar om att tänka utanför boxen, att det gäller att hitta nya vägar att söka kunskap på:

Vidja vyerna så att man har inte bara en smal stig att gå på utan man kan tänka i vidare banor, lite utanför boxen så att säga och det gör man genom att stimulera kreativitet, påhittighet och lite mer tänka själv och få prova och få tillåtelse att prova (pedagog 1).

En pedagog svarade att den inte visste och att det var på grund av vår intervju som förståelsen började klarna lite.

5.3 *Gruppstorlekens betydelse för entreprenörskap*

Fem av sex pedagoger poängterar att antalet inskrivna elever i varje fritidsgrupp är för många. Samtliga av dessa pedagoger visar på ambitioner och ett engagemang till en verksamhetsutveckling men de känner sig begränsade av dessa stora fritidsgrupper. Fritidshemsmiljön påverkar eleverna anser en av pedagogerna. Pedagogerna uttrycker att det är för få rum för eleverna att leka i:

Vi har stora barngrupper och vi har bara de lokaler vi har så vi måste anpassa oss till det. Man får hitta utrymmen som korridoren och hallen och överallt. Barn påverkas mycket av den miljö de vistas i, tycker jag. Det gäller att ha respekt för varandras lekar och det är svårigheter när det är stora barngrupper och få rum (pedagog 3).

Konsekvensen gör att de får anpassa sina visioner efter de förutsättningar som ges och det kan upplevas frustrerande. En pedagog uttrycker en önskan om att man skulle ha mer tid att vara med i elevernas lek men en baksida av yrket är att tiden inte finns - en del barn kräver lite extra och då är svårt att kunna gå in i en lek, att räkna till för alla. Två av pedagogerna har svårigheter i sina verksamheter med att tillgodose elevers önskemål om att få välja att leka ute eller inne. En av pedagogerna menar att tyvärr gör dessa stora fritidsgrupper att de måste rikta mer:

Har man fem lugna som vill gå ut så är det inte så jättekul att vara kvar själv inne med resten som far runt som virvelvindar (pedagog 4).

En pedagog talar om hur svårt det är att hinna med att stimulera eleverna med utmanande frågor så att de kan tänka själva och komma på lösningar på sina frågor/idéer. Pedagogerna påpekar att ibland tas en enkel lösning och med detta menas att ibland måste man ge eleverna ett färdigt svar för tid finns inte att ställa stimulerande frågor.

6 Analys

Analysen av det framskrivna resultatet utgår från det sociokulturella perspektivet.

6.1 *Leklådornas potential*

En nyckelaktivitet som samtliga pedagoger talar om är leklådornas betydelse för stimulans av de olika entreprenöriella förmågorna samt för rolleken. Då leklådorna är fyllda med olika artefakter, olika saker som tillverkats av individer, kan det tolkas som om materialet är betydelsefullt för elevernas stimulans till rollek. I rolleken kan elevernas fantasi och kreativitet utvecklas då de själva får inspireras av artefakterna. Enligt det sociokulturella perspektivet har artefakterna en betydelse för elevernas utveckling av fantasi. Enligt Vygotskij är fantasin betydelsefull för individens utveckling och lärande. Vidare menade han på att fantasin är uppbyggd av detaljer som är tagna från verkligheten och från elevens tidigare erfarenheter. Ju mer en elev har upplevt desto mer har den att fantisera runtomkring. Tillgång till ett varierat utbud av artefakter och kommunikation med andra människor kan ses som medierade redskap för eleverna att tolka och försöka förstå omvärlden. De medierar alltså med hjälp av redskap för ökad förståelse för det verkliga livet. Vi tolkar det sociokulturella begreppet mediering som att språkliga redskap och fysiska redskap är nödvändiga medierade redskap för att vi ska kunna agera i vår omvärld. I till exempel leken med sjukhuslådan som vi beskrivit i resultatdelen (se citat s. 30) använder eleverna medierade redskap i samspel med kamrater för att försöka förstå vuxenvärlden. Samspelet mellan eleverna innan en rollek kan påbörjas kan ses som lärande då de diskuterar i dialog sinsemellan hur leken ska utformas, för ju mer de kommunicerar med varandra desto mer kan de lära sig. Här kan det handla om att eleverna utvecklar och lär sig olika sätt att tänka och resonera på genom att ta del av hur kamrater tänker, i interaktion med andra, de lär sig av varandra. Kopplingar kan göras till det Vygotskij menade, nämligen att de ”högre” mentala funktionerna utvecklas genom social interaktion. Med det menade han att det handlar om hur vi som individer approprierar, tar till oss kunskaper, sätt att tänka, resonera och bete oss genom samspel med andra individer. Kommunikation kan ske på olika sätt, både verbalt och genom att observera och imitera andra människor. Ingen av pedagogerna nämnde uttryckligen att elever kan lära sig något genom att observera och imitera vad kamrater gör för att sedan kunna utföra samma sak. Det sociokulturella perspektivet menar att observation och imitation är två viktiga delar för oss människor, vi ges möjligheter att utveckla och berika vårt

eget sätt att tänka och agera på genom att lyssna och ta del av hur andra tänker och gör. Fritidshemsmiljön kan erbjuda denna stimulans till samspel då eleverna har en mångfald av kamrater att interagera med och lära sig av. Enligt pedagogerna är det elevernas entreprenöriella förmågor som stimuleras i rolleken med leklådorna. Men vi tolkar det även till entreprenörskap då pedagogernas förhållningssätt med att fylla materialet i leklådorna med artefakter kan kopplas till det verkliga arbetslivet som kan stimulera eleverna till att starta egna företag i framtiden.

6.1.1 Fri lek

En aktivitet på fritidshemmet som samtliga pedagoger ser ett entreprenöriellt lärande i är elevernas fria lek. Pedagogerna talar om att när eleverna i fri lek skapar egna lekar, till exempel kaplahockey, stimuleras förmågor som kommunikation, samarbete och att kunna ta initiativ. Genom rika möjligheter till socialt samspel med kamrater på fritidshemmet, kan eleverna tillsammans omsätta idéer till handling genom att använda sin fantasi och kreativitet till att skapa egna lekar. Eleverna kan lära sig tillsammans, för lära kan vi människor inte undvika att göra enligt det sociokulturella perspektivet. Alla stora uppfinningar har enligt Vygotskij börjat som en fantasi. På fritidshemmet ges utrymme för många olika aktiviteter som eleverna väljer själva efter eget intresse, oftast i samförstånd med kamrater. Pedagogerna ger fler exempel på aktiviteter som eleverna väljer att sysselsätta sig med i den fria leken, det kan vara sång och dans, kojbyggen, skapande aktiviteter, bygg och konstruktionslekar, spela spel, åka kickboard. I dessa aktiviteter anser pedagogerna att de entreprenöriella förmågorna som stimuleras är fantasi, kreativitet, samarbete och kommunikation. Detta kan tolkas som att undervisningen på fritidshemmet kan kopplas till elevernas livsvärld där deras intressen är i fokus och då skapas det förutsättningar för att eleverna lär sig saker i samspel med kamrater för att de tycker det är roligt. Det sociokulturella perspektivet påtalar att undervisningen ska utgå från elevernas intressen. Det kan skapas rika tillfällen för eleverna att använda språket som kommunikationsmedel i den fria leken och här kan eleverna stimuleras till att utveckla kommunikationen i samspel med varandra. Det sociokulturella perspektivet menar också att ju mer vi kommunicerar desto mer ges vi möjligheter till lärande. Då de spelar spel tillsammans kan de behöva diskutera och komma överens om vilka regler som ska gälla innan de börjar spela och sedan under spelets gång fortsätter dialogen eleverna emellan. Denna dialog kan

kopplas till det Vygotskij tyckte var viktigt, nämligen att se språket som en länk mellan individer och omgivningen. I den fria leken kan det också ges tillfällen då elevernas proximala utvecklingszon stimuleras, till exempel om en elev inte kan dansa så kan eleven lära sig av en kamrat. Genom detta stöd till lärande kan eleven få kunskap om hur man dansar och ett lärande kan tillägnas. Vygotskij förklarade utvecklingszonen som ett mellanrum mellan vad eleven kan själv och vad eleven med hjälp av stöd kan bättra på och lära sig mer om. Han menade också att det är i samspel med mer kunniga människor vi utvecklas.

6.1.2 Låt det gå åt skogen ibland – det lär man sig av!

Att utgå från elevernas intressen när fritidshemsverksamheten planeras betonas av samtliga pedagoger samt att deras förhållningssätt bör vara att ta tillvara elevernas idéer, uppmuntra och tillåta att de får testa sina idéer, göra fel och att göra om ses som lärande. Detta förhållningssätt kan ses ligga i linje med entreprenörskap, samt att elevernas entreprenöriella förmågor stimuleras när de får pröva sig fram. Fantasi och kreativitet kan få utlopp i detta sätt att lära sig på och enligt Vygotskij är fantasin betydelsefull för individens utveckling och lärande samt att det är fantasin som ligger till grund för kreativiteten. Ges individer inte möjligheter till att vara kreativa skulle vi inte kunna tänka nytt utan vi skulle bara återskapa det förgångna, enligt Vygotskij.

6.1.3 Pedagogernas deltagande i lek

I intervjusvaren träder det fram en skillnad hos pedagogerna, om de ska delta i elevernas lek eller inte. När pedagogen väljer att leka med eleverna på samma villkor så sker ett samspel för eleverna med en mer kunnig individ och då ges eleverna möjligheter till att lära sig nya saker på ett lekfullt sätt och då kan det ske en utveckling hos eleverna. Detta lärande blir synligt i ”älgleken” (se citat i resultatdelen s. 34) när pedagogen deltar i elevernas lek på ett naturligt sätt och genom sitt deltagande utvecklar pedagogen leken utifrån elevernas funderingar, det de är intresserade av. Pedagogens förhållningssätt i denna lek kan kopplas till det sociokulturella perspektivets syn på att pedagogen ska vara den som är stödjande och utmanande i ett dialogiskt samspel med eleverna. Detta kan även tolkas som att pedagogen har elevernas proximala utvecklingszon i fokus.

6.2 Entreprenörskap och entreprenöriellt lärande

I resultatet framkom viss kritik mot skolverket som inte varit tydlig med information om hur entreprenörskap ska läras i fritidshemmet. Bristen på kommunikation från skolverket kan leda till att pedagogerna får svårigheter att i fritidshemsverksamheten utgå från den röda tråden som ska löpa i all utbildning, entreprenörskap. En av pedagogernas syn på varför entreprenörskap ska löpa som en röd tråd stämmer väl överens med det som litteraturen förespråkar när kopplingar görs mot arbetslivet samt att det är vissa förmågor hos individer som är eftertraktade på arbetsmarknaden. Att det är viktigt att börja stimulera de entreprenöriella förmågorna redan när barnen är små för att de ska ha chans till ett arbete i framtiden. Däremot gör pedagogen inga kopplingar till att starta eget företag i framtiden som också är en tanke med den röda tråden. Förmågor som är värdefulla för oss människor att ha enligt pedagogen är att vara drivna, företagsamma, inspirerade och nyfikna. Dessa förmågor kan kopplas till att vara kreativ och kreativitet kan ses som en förutsättning för att skapa och utveckla nya saker. Det var en pedagog som kopplade entreprenörskap till ekonomi och företagande och hade svårigheter med att se något samband mellan entreprenörskap och pedagogik. I samband med intervjun i dialog med oss forskare börjar pedagogen få förståelse för hur begreppet entreprenörskap kan utövas i fritidshemmet, enligt pedagogen själv. I samspelet mellan pedagogen och oss sker ett lärande och det kan kopplas till det Vygotskij menade, nämligen att det är i samspel med mer kunniga människor som vi lär oss.

6.3 Gruppstorlekens betydelse för entreprenörskap

Flertalet av pedagogerna påtalar att antalet elever i fritidsgrupperna är för stort och vilka svårigheter det för med sig för pedagogerna att utföra sitt uppdrag. För många inskrivna elever i varje grupp kan medföra att pedagogens dialog med eleverna begränsas, detta tydliggör en pedagog. Detta tolkas som att bristen på tid försvårar för pedagogen att använda språket för att föra en dialog med eleverna där de får möjlighet att träna på den entreprenöriella förmågan, problemlösning, att tänka själva i stället för att få ett färdigt svar från pedagogen. För elevernas utveckling och lärande kan det vara av betydelse hur pedagogen använder språket enligt det sociokulturella perspektivet för det är genom interaktion med andra som eleverna lär sig sätt att tänka på och utvecklas så att de är väl förberedda för livet i samhället. Ges eleverna inte möjligheter till att tänka själva kan utvecklandet av de entreprenöriella förmågorna begränsas

samt sättet att appropriera kunskaper på. I förlängningen kan det innebära att eleven själv inte låter andra människor tänka själva utan eleven levererar ett färdigt svar, diskussioner i samspel med andra människor kan minska eller utebli. Enligt det sociokulturella perspektivet är lärandet som bäst när det sker i social kommunikation och samspel med andra människor för ju mer vi kommunicerar desto mer kunskap får vi. En pedagog menar att förhållningssättet att hålla inne med sina kunskaper i mötet med eleverna är problematiskt därför det inte faller sig naturligt, det är någonting man måste arbeta med och reflektera över. Att anamma detta språkliga tankesätt kan vara betydelsefullt för det entreprenöriella lärandet då det är elevernas entreprenöriella förmågor som ska stimuleras och då kan dialogen mellan elever och pedagoger ses som en central faktor för lärandet.

7 Diskussion

I detta kapitel diskuteras och jämförs studiens resultat med hjälp av tidigare forskning och det sociokulturella perspektivet. Det som diskuteras vidareutvecklas och sätts in i ett vidare perspektiv.

7.1 *Leklådornas potential*

Ett material som pedagogerna talade om som de har infört på sina fritidshem är leklådorna. Fritidshemmen erbjuder eleverna stimulans genom dessa leklådor till ett lärande av entreprenörskap, därför att dessa leklådor är utrustade med material som kan kopplas till arbetslivet. Genom rolleken med dessa leklådor kan eleverna få möjligheter till att dela erfarenheter och kunskaper med varandra om hur saker och ting fungerar i det verkliga livet. De förbereds, i ett samspel med varandra, för ett liv i samhället. Även det sociokulturella perspektivet betonar att undervisningen ska ha kopplingar till elevernas livsvärld. De kan då bli mer motiverade till att leka när de erbjuds material som de har tidigare erfarenheter av. Även Leffler (2006) menar att den verkliga kärnan i det entreprenöriella är när eleverna leker med varandra och får uppmuntran att utveckla entreprenöriella förmågor, att hitta sin inre motivation och att vara aktiv i sin egen lärprocess. Verkligheten utanför skolan bjuds in till fritidshemmet och blir som en inspirationskälla för eleverna. Wiklund (2013) poängterar samma sak som Leffler men hon framhåller också att viktiga faktorer för ett lyckosamt entreprenörskap är: att skapa sociala kontakter, kopplingar till samhället samt att kunna samarbeta i team. Leffler utvecklar det vidare med att barn är födda till entreprenörer och att deras lek kan ses som en pedagogisk praktisk metod för entreprenörskap, eftersom det är i den som de experimenterar med verkligheten för att få förståelse för det vardagliga livet (Leffler, 2006). Om eleverna inte ges möjligheter till stimulans av de entreprenöriella förmågorna som är eftertraktade på arbetsmarknaden så kan det skapa problem för dem att få ett arbete eller starta eget företag i ett framtida arbetsliv. Här kan det ses som att fritidshemmet är en stor arena för elevernas lärande av entreprenörskap och det entreprenöriella lärandet. Eftersom det ses som värdefullt att tillägna sig dessa kunskaper kan vi inte låta bli att fundera över hur det kommer sig att fritidshem bara är till för de elever vars vårdnadshavare har ett arbete eller studerar? Kan det vara så att de elever som inte har tillgång till fritidshem får det svårare till ett arbete i förhållande till de elever som stimuleras i fritidshemsmiljön?

7.2 *Fri lek*

Fria lekens betydelse för elevernas entreprenöriella lärande, stimulansen av de entreprenöriella förmågorna har stor potential att blomma ut i den fria leken i fritidshemmet enligt samtliga pedagoger i denna studie. De entreprenöriella förmågorna: fantasi, kreativitet, kommunikation och samarbete är de förmågor som återkommer i pedagogernas svar. Ett viktigt ord i beskrivningar av entreprenörskap i fritidshemmet/skolan är ordet fantasi och för det entreprenöriella lärandet kreativitet. Enligt Vygotskij är det fantasin som ligger till grund för kreativiteten. Han menade också att fantasin utvidgas av erfarenheter och genom det kan eleven bli mer nytänkande och komma fram till nya och utvecklande idéer. Utan kreativitet menar Vygotskij att människor inte skulle kunna tänka framåt, de blir kvar i det förgångna, det är kreativiteten som för människor framåt till att bli innovatörer. – Vygotskijs tankar kan ses ligga i linje med entreprenörskap och entreprenöriellt lärande därför dessa begrepp handlar om att få en idé (fantasi) och göra någonting utav den (kreativitet). I Allmänna råd (Skolverket, 2014) står det att fritidshemmet ska ge ett stort utrymme för lek där eleverna kan utveckla förmågor som till exempel fantasi och kreativitet. Resultatet visar att eleverna i fri lek ges rika möjligheter till stimulans av förmågorna, fantasi och kreativitet, där de får tillåtelse att genomföra sina egna idéer. Det är helt okej att göra fel, det ses som lärande och utvecklande. Det menar även Knutsdotter Olofsson (2009), att den fria leken bygger på elevernas egna idéer, fantasi och kreativitet. Detta utvecklar elevernas initiativrikedom, frimodighet och de vågar det de annars inte skulle våga. Att kreativiteten och fantasin är viktiga för det entreprenöriella lärandet menar även Falk-Lundqvist, Hallberg, Leffler och Svedberg (2011), där eleverna får möjligheter att laborera och pröva idéer utan att det gör någonting om det blir fel. Lek tillsammans med kamrater kan göra att de kommer fram till nya idéer som ger ett bättre resultat och på så sätt utvecklas eleverna.

7.3 *Entreprenöriellt förhållningssätt*

I den nuvarande läroplan, Lgr 11, står det att fritidshemmet ska tillämpa ett förhållningssätt som främjar entreprenörskap (Skolverket, 2011b). Genom att ta del av hur pedagogerna talar om begreppen entreprenörskap och entreprenöriellt lärande i fritidshemmet och dess verksamhet kan det skönjas att pedagogerna försöker tillämpa ett entreprenöriellt förhållningssätt. Detta trots att de själva har svårt att se någon skillnad på begreppen. Pedagogerna kan tolkas mena

det Wiklund (2013) poängterar, fast de inte tydliggör det när de talar, nämligen att entreprenörskap kan ses som ett pedagogiskt förhållningssätt som bygger på att ta tillvara elevers idéer och initiativ, att de får genomföra och testa det de är nyfikna på. Vidare framhåller Wiklund (2013) att sociala kontakter, kopplingar till samhället och att kunna samarbeta i team är några viktiga faktorer för ett lyckosamt entreprenörskap. Dessa faktorer kan stimuleras i fritidsverksamheten genom att eleverna har många kamrater att umgås med på fritids. Kopplingar till samhället ges eleverna möjligheter till i och med införandet av leklådor. I rolleken med artefakterna i lådorna tränar de på att leka och komma överens med kamrater. Genom att ta tillvara elevernas idéer och låta dem få förverkliga det de är nyfikna på och intresserade av får de möjligheter att träna sina entreprenöriella förmågor vilket styrdokumentet förespråkar samt ses viktiga för att samhället ska fortsätta att utvecklas framåt och leda till ett framtida arbete. Vidare kan det entreprenöriella lärandet ses behöva stimuleras hos eleverna i varje tänkbar situation och att förmågorna behöver tränas hela livet så att de inte stagnerar.

7.4 Kritisk röst

Liedman (2011) skriver att i hela svenska utbildningssystemet ska entreprenörskap ses som ett verktyg för att eleverna i ett framtida liv i samhället ska få tillträde till arbetslivet. Arbetslösheten stiger i Sverige och då allt fler företag väljer att flytta sin verksamhet utomlands, behövs fler företagare i Sverige. Därför ser Liedman (2011) det som skolans uppdrag att fostra entreprenörer som kan "rädda" landet. Han menar att det inte tas någon hänsyn till individens välbefinnande utan det handlar bara om pengar. En av pedagogerna hade liknande tankar som Liedman nämligen att det handlar om arbetslivet och vad företagen söker för egenskaper hos den som ska anställas. Vi ser det vara ett snävt synsätt att entreprenörskap bara handlar om arbetslivet och tjäna pengar. Därför att en entreprenöriell undervisning där eleverna får tänka själva samt att det som ska läras har kopplingar till deras livsvärld kan upplevas som välbefinnande och stimulerande, istället för en traditionell undervisning som vi tolkar det att Liedman förespråkar. Det traditionella lärosättet kan upplevas mindre stimulerande kanske rent ut sagt tråkig om pedagogen använder sina kunskaper till att bara förmedla dem till eleverna där de blir till passiva mottagare. Detta lärande är inget som det sociokulturella perspektivet rekommenderar.

7.5 *Optimal gruppstorlek*

I skollagen står att huvudmannen är ansvarig för att se till att storleken på elevgrupperna i fritidshemmen är lämplig (Sverige, 2010). Fem av sex pedagoger påtalar att antalet elever i fritidsgrupperna är för många, de har ambitioner att följa styrdokumentet men känner svårigheter att leva upp till kraven när elevgrupperna är så stora. Det är förståeligt att de känner så för det kan inte vara lätt att se och prata med varje individ och tillgodose alla behov och intressen när elevgrupperna antalsmässigt är stora i små lokaler. Problemet är att skollagen inte tydliggör hur många elever det bör vara i varje grupp utan det är upp till varje huvudman att bestämma hur stora grupperna ska vara. En av pedagogerna talar om att det är lite drygt 70 elever inskrivna på fritidshemmet där pedagogen arbetar. Vilka möjligheter har pedagogerna att utföra sitt pedagogiska uppdrag de är ålagda att göra när elevgrupperna är så stora? Hur påverkas elevernas välbefinnande i denna lärmiljö och vilken tillhörighet känner eleverna att de har i gruppen? Förslag på fortsatt forskning: Hur påverkas kvaliteten i fritidshemmet av de stora elevgrupperna då skollagen föreskriver att pedagogerna ska kunna stimulera alla elevers utveckling och lärande samt utgå från en helhetssyn på eleven och dess behov och intressen. Eleven ska dessutom känna att hon/han är en i gruppen.

8 Slutsats

Syftet med vår studie var att undersöka hur bekanta fritidshemmens pedagoger är med begreppen entreprenörskap och entreprenöriellt lärande samt vilka aktiviteter i fritidshemmet som enligt pedagogerna kan stimulera elevernas entreprenöriella förmågor. Utifrån analysen av intervjuerna kopplat till litteraturen har vi dragit följande slutsatser.

Kompetensutveckling

Genom att ta del av hur pedagogerna talar om begreppen entreprenörskap och entreprenöriellt lärande kommer det fram att de inte känner sig förtrogna med dessa två begrepp. De pedagoger som känner till begreppen har svårigheter med att se några direkta skillnader på dessa. Detta kan bero på att information och kompetensutveckling om själva begreppen och om hur det ska läras i fritidshemmet har varit bristfällig, saknats eller inte getts tillräckligt med utrymme. Leffler (2006) poängterar i sin forskning att själva begreppet entreprenörskap betyder olika för olika individer och att definitionerna var många och alltför övergripande. Vi tror att pedagogerna skulle ha nytta av kompetensutveckling där begreppen lyfts upp och reflekteras kring. Frågor som: Hur ska entreprenörskap/entreprenöriellt lärande implementeras i fritidshemsverksamheten? Hur ser det ut när vi gör det i praktiken?

Möjligheter till entreprenöriella aktiviteter

I våra intervjuer framkommer att pedagogerna på fritidshemmen ser många möjligheter att arbeta med och stödja de entreprenöriella förmågorna där leken har en betydande roll för elevernas utveckling. På fritidshemmet består verksamheten till stor del av lek. Eleverna ges möjligheter att i samspel med kamrater och pedagoger på ett lekfullt sätt träna på att samarbeta och komma överens. I leken har kommunikationsförmågan en betydande roll. För att leken ska kunna sätta fart kan eleverna behöva ha tidigare erfarenheter av det som ska lekas för att sedan tillsammans med kamrater använda sin fantasi och kreativitet till att utveckla leken på. ”Att leka är centralt för barns och elevers liv, lärande och utveckling” (Skolverket, 2011a, s. 25). Leken, fantasin och språket (tal och skrift) är verktyg för eleverna att hantera och förstå olika företeelser som sker i verkligheten. Kreativa förslag kan utformas när tidigare erfarenheter och fantasi blandas. Elevers ”mönster att tänka, hantera information och lösa problem kan därför

förändras och utvecklas genom leken. För att leken ska vara stimulerande och utmanande behöver den sammanhållen tid samt miljöer och erfarenheter som inspirerar till lek” (Skolverket, 2011a, s. 25). Rolleken med materialet leklådor kan ses ha stor potential för att följa det Läroplanen förespråkar; att verksamheten ska bidra till att eleverna utvecklar ett förhållningssätt som främjar entreprenörskap (Skolverket, 2011b).

Hinder

Vid våra intervjuer framkommer att det stora antalet elever i grupperna på fritidshemmen ses som ett hinder i arbetet med att utveckla de entreprenöriella förmågorna. Med färre elever i grupperna skulle större möjligheter till ett optimalt lärande ges. Vi vill dock framhålla att enbart färre elever i grupperna inte med automatik leder till utveckling av det entreprenöriella lärandet. Det är kombinationen av kompetensutveckling och minskat elevantal i grupperna som skulle gynna utvecklingen. Det räcker inte bara att minska grupperna för att ett entreprenöriellt lärande ska uppstå utan pedagogerna behöver även ha kunskaper om hur det ska gå till.

9 Sammanfattning

Denna studie handlar om entreprenörskap och entreprenöriellt lärande i fritidshemmet. Studien har inriktats på pedagogernas förtrogenhet med och tolkning av de två begreppen samt vilka aktiviteter i fritidshemmen som kan stimulera elevernas entreprenöriella förmågor. I litteraturgenomgången förklaras de två begreppen mer ingående, även lekens betydelse för det entreprenöriella lärandet presenteras. Det teoretiska perspektivet som använts för att analysera resultatet i studien är det sociokulturella perspektivet. Genom personliga semistrukturerade intervjuer med sex fritidspedagoger/lärare i fritidshem inhämtades materialet till studien. Resultatet av studien visar att inte alla pedagoger känner sig förtrogna med de två begreppen och att kompetensutvecklingsinsatser saknats. Vid samtal om de entreprenöriella förmågorna kan dock konstateras att fritidshemmens pedagoger ser många möjligheter att stödja utvecklingen av dessa förmågor genom den fria leken och rollerkar. De alltför stora elevgrupperna på fritidshemmen ses som en svårighet och ett hinder för att utöva entreprenörskap på ett optimalt sätt. Framtida kompetensutveckling föreslås inrikta sig mot utveckling av pedagogernas entreprenöriella lärande som innebär att utveckla och stimulera generella kompetenser som att ta initiativ, ansvar och omsätta idéer till handling. Det handlar om ”att utveckla nyfikenhet, självförtroende, kreativitet och mod att ta risker. Det entreprenöriella lärandet främjar också kompetens att fatta beslut, kommunicera och samarbeta” (Skolverket, 2010a, s. 3). I entreprenöriell anda förmodas fritidshemmens huvudman ta sig an framtida kompetensutveckling och genomlysning av problemet med stora elevgrupper.

10 Litteraturförteckning

- Ahrne, Göran & Svensson, Peter. (2011). *Kvalitativa metoder i samhällsvetenskapen*. I: Ahrne, Göran & Svensson, Peter. [red]. *Handbok i kvalitativa metoder*. Stockholm: Liber. ss. 10-18.
- Arenhill Beckman, Madeleine & Rydstedt, Annika. (2011). *Lärande på fritidshemmet*. I: Holmqvist, Mona. [red]. *Skolan och läraruppdraget*. Lund: Studentlitteratur. ss. 41-52.
- Berglund, Karin & Holmgren, Carina. (2007). *Entreprenörskap & skolan: vad berättar lärare att de gör när de gör entreprenörskap i skolan?* Örebro: Forum för småföretagsforskning.
- Carlgren, Ingrid. (1999). *Miljöer för lärande*. Lund: Studentlitteratur.
- Denscombe, Martyn. (2009). *Forskningshandboken: för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. Lund: Studentlitteratur.
- Dysthe, Olga & Igländ, Mari-Ann. (2003). *Vygotskij och sociokulturell teori*. I: Dysthe, Olga [red]. *Dialog, samspel och lärande*. Lund: Studentlitteratur. ss. 75-94.
- Eriksson-Zetterquist, Ulla & Ahrne, Göran. (2011). *Intervjuer*. I: Ahrne, Göran & Svensson, Peter. [red]. *Handbok i kvalitativa metoder*. Stockholm: Liber. ss. 36-57.
- Europa. (2011). *Nyckelkompetenser för livslångt lärande*. http://europa.eu/legislation_summaries/education_training_youth/lifelong_learning/c11090_s_v.htm [hämtad 2014-11-25].
- Falk Lundqvist, Åsa; Hallberg, Per-Gunnar; Leffler, Eva & Svedberg, Gudrun. (2014). *Entreprenöriellt lärande: i praktik och teori*. Stockholm: Liber.
- Falk-Lundqvist, Åsa. (2007). *Fantasi och lekfullhet i lärandet – gestaltande arbete i skolan och särskolan*. Stockholm: Liber.
- Falk-Lundqvist, Åsa; Hallberg, Per-Gunnar; Leffler, Eva & Svedberg, Gudrun. (2011). *Entreprenöriell pedagogik i skolan: drivkrafter för elevers lärande*. Stockholm: Liber.
- Fangen, Katrine. (2005). *Deltagande observation*. Malmö: Liber ekonomi.
- Gärdenfors, Peter. (2010). *Lusten att förstå: om lärande på människans villkor*. Stockholm: Natur & kultur.
- Haglund, Björn. (2011). *Lära leva utvecklas – aspekter på fritidspedagogik och lärande*. Stockholm: Lärarförbundet.

- Hansen Orwehag, Monica & Mårdsjö Olsson, Ann-Charlotte. (2011). *Lärande i fria miljöer*. I: Klerfelt, Anna & Haglund, Björn. [red]. *Fritidspedagogik – fritidshemmets teorier och praktiker*. Stockholm: Liber. ss. 115-136.
- Jensen, Mikael. (2007). *Lärande och låtsaslek: ett kognitionsvetenskapligt utvecklingsperspektiv*. Licentiatavhandling Göteborg: Göteborgs universitet, 2007. Tillgänglig på Internet: <http://www.sskkii.gu.se/publications/Documents/SSKKII-2007,01.pdf>.
- Jensen, Mikael. (2008). *Kognitiv utveckling och låtsaslekens mysterier*. Diss. Göteborg: Göteborgs universitet, 2008.
- Jensen, Mikael. (2011a). *Informellt lärande i fritidshemmet*. I: Klerfelt, Anna & Haglund, Björn.[red]. *Fritidspedagogik – fritidshemmets teorier och praktiker*. Stockholm: Liber. ss. 95-114.
- Jensen, Mikael. (2011b). *Den fria tidens lärande*. Lund: Studentlitteratur.
- Johannisson, Bengt & Madsén, Torsten. (1997). *I entreprenörskapets tecken: en studie av skolning i förnyelse: [en utredning på uppdrag av Närings- och handelsdepartementet]*. Stockholm: Fritzes.
- Johannisson, Bengt; Madsén, Torsten & Wallentin, Christer. (2000). *Aha! Företagsamt lärande: en skola för förnyelse*. Stockholm: Utbildningsradion.
- Johansson, Inge. (2011). *Fritidshemspedagogik: idé, ideal, realitet*. Stockholm: Liber.
- Knutsdotter Olofsson, Birgitta. (2003). *I lekens värld*. Stockholm: Liber.
- Knutsdotter Olofsson, Birgitta. (2009). *Vad lär barn när de leker?* I: Jensen, Mikael & Harvard, Åsa. [red]. *Leka för att lära*. Lund: Studentlitteratur. ss. 75-92.
- Kollander, Åsa & Linder, Carina. (2014). *På fritids blir elever kompetenta!* Opublicerad.
- Leffler, Eva. (2006). *Företagsamma elever: diskurser kring entreprenörskap och företagsamhet i skolan*. Diss. Umeå: Umeå universitet. 2006. Tillgänglig på Internet: <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:umu:diva-772>.
- Liedman, Sven-Eric. (2011). *Hets! En bok om skolan*. Stockholm: Bonnier.
- Nelson, Anders & Svensson, Krister. (2005). *Barn och leksaker i lek och lärande*. Stockholm: Liber.

- Regeringskansliet. (2009). *Strategi för entreprenörskap inom utbildningen*. Stockholm: Regeringskansliet.
- Rohlin, Malin. (2012). *Fritidshemmets historiska dilemman: en nutidshistoria om konstruktionen av fritidshemmet i samordning med skolan*. Stockholm: Stockholms universitets förlag.
- Skolverket. (1999). *Finns fritids? En utvärdering av kvalitet i fritidshem*. Stockholm: Fritzes.
- Skolverket. (2010a). *Entreprenörskap i skolan*. Stockholm: Fritzes.
- Skolverket. (2010b). *Entreprenörskap i skolan – en kartläggning*. Stockholm: Fritzes.
- Skolverket. (2011a). *Fritidshemmet – en samtalsguide om uppdrag, kvalitet och utveckling*. Stockholm: Fritzes.
- Skolverket. (2011b). *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011 (Lgr 11)*. Stockholm: Fritzes.
- Skolverket. (2014). *Skolverkets allmänna råd med kommentarer Fritidshem*. Skolverket: Fritzes.
- Sverige. (2010). *Skollagen (2010:800): med Lagen om införandet av Skollagen (2010:801)*. Stockholm: Nordstedts juridik.
- Säljö, Roger. (2000). *Lärande i praktiken - ett sociokulturellt perspektiv*. Stockholm: Nordstedts juridik.
- Säljö, Roger. (2005). *Lärande & kulturella redskap Om kulturella och det kollektiva minnet*. Stockholm: Nordstedts Akademiska Förlag.
- Säljö, Roger. (2011a). *L. S. Vygotskij – en forskare, pedagog och visionär*. I: Forssell, Anna. [red]. *Boken om pedagogerna*. Stockholm: Liber. ss. 153-177.
- Säljö, Roger. (2011b). *Lärande och lärandemiljöer*. I: Hansén, Sven-Erik & Forsman, Liselott. [red]. *Allmändidaktik – vetenskap för lärare*. Lund: Studentlitteratur. ss. 155-184.
- Säljö, Roger. (2012). *Den lärande människan – teoretiska traditioner*. I: Lundgren, Ulf P; Säljö, Roger & Liberg, Caroline [red]. *Lärande skola bildning*. Stockholm: Bokförlaget Natur & Kultur. ss. 139-198.

Vetenskapsrådet. (2014). *Forskningsetiska principer inom humanistisk – samhällsvetenskaplig forskning.*

Wiklund, Ulla. (2013). *Föra tanken vidare Reflekterande arbetssätt i skolan.* Stockholm: Lärarförbundets Förlag.

Williams, Pia. (2006). *När barn lär av varandra – samlärande i praktiken.* Stockholm: Liber.

Vygotskij, Lev S. (1995). *Fantasi och kreativitet i barndomen.* Göteborg: Daidalos.

Informationsbrev till fritidspedagoger ang medverkan till intervju

Hej!

Vi är två studenter som läser sista terminen på programmet, Grundlärare med inriktning mot fritidshem, Kristianstad Högskola. Vi ska nu skriva vårt examensarbete, C-uppsatsen. Ämnet vi har valt att skriva om är: Entreprenörskap och entreprenöriellt lärande på fritidshemmet – en studie där syftet är att undersöka hur fritidspedagoger talar om dessa begrepp. Vi vill lära oss mer om hur detta lärande kan gå till på fritidshemmet, därför vill vi tala med dig för att få ta del av din kunskap om hur du ser på entreprenöriellt lärande och hur du arbetar med detta i praktiken.

Studien kommer att ske i form av intervju på din arbetsplats. Vi kommer att spela in intervjun då detta underlättar för oss i efterarbetet av materialet. För att du som pedagog i lugn och ro ska kunna förbereda dig inför intervjun bifogar vi intervjufrågorna.

Av forskningsetiska skäl kommer din identitet att vara skyddad genom att inga namn kommer att återges i vår uppsats, inte heller var du arbetar. Intervjumaterialet är endast till för vårt examensarbete. Den inspelade intervjun måste vara tillgänglig för ev. granskning av våra respondenter och vår examinator. När uppsatsen blivit godkänd förstörs allt intervjumaterial. Din medverkan i denna studie är frivillig och kan närsomhelst avbrytas av dig.

Vi är tacksamma för din medverkan.

Vänliga hälsningar

Åsa Kollander och Carina Linder

Intervjufrågor till fritidspedagoger

Entreprenörskap och entreprenöriellt lärande

Entreprenörskap innebär ett pedagogiskt förhållningssätt i fritidshemmet som stimulerar fantasi och skapande hos eleverna. Att stimulera elevernas motivation och inre drivkrafter ses som centralt i det entreprenöriella lärandet, att koppla det eleverna sysselsätter sig med och kunna sätta det i ett sammanhang och därmed se till helheten.

Entreprenöriellt lärande utvecklar och stimulerar olika förmågor som att ta ansvar och initiativ samt kunna omsätta idéer till handling. Det handlar också om att utveckla nyfikenhet, självförtroende, kreativitet och mod att ta risker. Det entreprenöriella lärandet främjar också kompetensen att fatta beslut, kommunicera och samarbeta.

Enligt ett regeringsbeslut 2009 ska entreprenörskap löpa som en röd tråd genom hela utbildningssystemet enligt gällande styrdokument

1. Vilken information/utbildning har du som fritidspedagog fått om detta?
2. Hur definierar du begreppen entreprenörskap och entreprenöriellt lärande?

I Allmänna råd för fritidshem (2014), står det att ”i leken kan eleverna bland annat bearbeta intryck, utveckla fantasi och kreativitet och utveckla sin samarbets- och kommunikationsförmåga” (s 34).

3. På vilket sätt stimuleras dessa förmågor hos eleverna på ditt fritidshem?

Enligt forskning så har leken stor betydelse för elevernas utveckling och lärande.

4. Kan du se något samband mellan entreprenörskap och elevernas lek på fritidshemmet?
På vilket sätt i sådana fall? Kan du ge några konkreta exempel?
5. När eleverna själva får välja vad de vill göra på fritidshemmet, vad väljer de då? Och vad är det som påverkar deras val tror du?

I Allmänna råden (2014) står det att personalen i fritidshemmet bör välja aktiviteter, arbetsätt och arbetsformer som ger eleverna förutsättningar för att utvecklas i riktning mot entreprenörskap.

6. Hur arbetar ni på ditt fritidshem för att nå detta mål?